ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad *october / november 1998* 102

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

Zomerleed

Het was weer niks, deze zomer. En dan klagen we niet over het beroerde weer. Ook niet over de kwaliteit van de presidentiële soap opera die we overal ter wereld voorgeschoteld kregen. Nee, we hebben het over het bedroevende aantal nieuwe boeken dat we bij onze lokale stripboer aantroffen. Niks is natuurlijk een te groot woord, maar geef toe dat er de afgelopen maanden weinig verrassends in de winkels lag. Niet dat er onvoldoende nieuwe strips gemaakt worden; kijk maar naar de waslijst voor het najaar aangekondigde nieuwe titels. De oorzaak ligt bij de uitgevers. Bij het maken van hun planning gedragen zij zich als volmaakte kuddedieren. Zodra de zomer in de bol slaat, springt men van de lente-aanbieding prompt naar de nieuwe boeken voor de Stripdagen in Breda. De agenda van de stripcultuur is van een ontstellende voorspelbaarheid. Makke zomermaanden steken schril af bij de pieken rond de grote stripbeurzen en de feestdagen. Alsof signerende stripmakers het enige denkbare promotiemiddel zijn. Alsof strips alleen als cadeauartikelen interessant zijn. Het wachten is op de uitgever die zich van de meute durft te onderscheiden. Die zich realiseert dat nieuwe uitgaven in de zomermaanden extra opvallen. Dat er dan meer kans is op media-aandacht. Een langere aanwezigheid op de in het oog springende winkelschappen. Een extra attent strippubliek. Want, zeg nu zelf, wie gaat er drie volle maanden op zomervakantie?

Alsof het zomerleed al niet groot genoeg was, liet Peter Boel ons weten te stoppen met zijn gewaardeerde bijdragen over de Amerikaanse stripcultuur. Met een toenemende stapel journalistiek werk moest Peter keuzes maken. Peter, vanaf deze plek hartelijk bedankt voor je inzet.

de redactie

ALKMAAR
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 512 19 16

AMSTERDAM
LAMBIEK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 626 75 43

NOU MOE I?!
Krugerplein 17
1092 KA / 020 - 693 63 45

ANTWERPEN
BEO
Hopland 15
2000 / 03 - 233 25 36

RICHARD
Rombout Hogerbeetsstraat 78
1052 HX / 020 - 684 29 23

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64

BUDDY'S
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 232 16 31

APELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 542 72 02

ARNHEM
DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09

MEKANIK STRIP
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47

ASSEN
PLOK. STRIPS EN EH...
Stationstraat 1 DINGES!
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Boestraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 521 41 53

BRUGGE
DE STRIEP C.V.
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Greepstraat 15
1000 / 02 - 513 14 86

DELFT
BIJL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 614 55 30

DEN HELDER
BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02230 - 61 23 77

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104c
2512 AZ / 070 - 363 41 15

MIEKE'S STRIPTIEK
Chassestraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

DORDRECHT
SJORS
Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12

PANDA
Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 363 59 50

WALK IN
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36

EINDHOVEN

ENSCHEDE
DE STRIP-AAP
Kuipersdijk 66
7512 CJ / 053 - 430 52 61

GEEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 58 43 80

GENT
PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevoorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91

GRONINGEN
LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingstraat 19
9712 NC / 050 - 314 85 40

HALLE
DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 356 15 89

HASSELT
WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21

HELMOND
DE BOEKENWURM
Heistraat 60
5701 HP / 0492 - 59 08 63

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

KAMPEN
DE FANTAST
Burgwalstraat 16
8261 HK / 038 - 332 03 25

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Korfmakersstraat 1
8911 LA / 058 - 212 79 97

DE RAT
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04

LEUVEN
HET BESLOTEN LAND
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40

GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86

LEIDSE STRIPSHOP
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02

MECHELEN
DE STRIPKEVER
p/a Leermarkt 50.b.024
2800 / 015 - 21 76 05

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 63 47 47

OOSTENDE
DE STRIEP
Paulusstraat 36
8400 / 059 - 51 54 60

ROESELARE
WILLI'S WERELD
H. Consciencestraat 36
8800 / 051 - 24 64 15

ROTTERDAM
DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10

GALERIE SLAPHANGER
Rozener Manzstraat 67
3026 TV / 010 - 476 91 53

NOORD
Zaagmolendrift 33
3036 HC / 010 - 466 43 68

SCHIEDAM
't CENTRUM
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

SINT TRUIDEN
DE GALLIER
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 535 83 19

TORHOUT
't STRIPJE
Oostendestraat 32
8820 / 050 - 21 71 82

TURNHOUT
TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72

VEENENDAAL
THE DROWNING MAN
Scheepjeshof 8
3901 CV / 0318 - 561 099

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57

ZWOLLE
DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 344, 3720 AH, Bilthoven, Nederland
e-mail: hvsoest@gpd.nl

REDAKTIE: Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Karin van Wylick & Gerard Zeegers.

LAY-OUT: Xander Elink Schuurman.

VASTE MEDEWERKERS: Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, Vlerk, Jantien van Leeuwen, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, van doornik & co, Bert Meppelink, Pieter van Oudheusden & Barbara Stok.

OOK WERKTEN MEE: Daniel Clows, Erik Kriek & Hermann Huppen.

DRUK & AFWERKING: Drukkerij Wilco (Amersfoort).

VOORPLAAT: Immortal, invisible uit 'Eightball' van Daniel Clows.

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (ƒ 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (ƒ 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500.

ABONNEMENTEN GAAN IN na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 1648405B4 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.

COPYRIGHT 1998 bij Stichting Zet.EL. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE: 7.300 exemplaren

ISSN: 1382 - 8630

VAN VROUWENLIEFDE EN MANNENHAAT: HET ZELFONDERZOEK VAN DANIEL CLOWES

Daniel Clowes is 'hot'. Zijn comic *Eightball* is een van de best verkopende underground-titels in de Verenigde Staten. Zijn strip *Ghost World* gooit overal hoge ogen en de verfilming ervan moet nog dit jaar in de bioscopen komen. Tijd om eens te kijken wie nu eigenlijk de man is achter de naam Daniel Clowes.

De Nederlandse vertaling van *Ghost World* zal voor de meeste lezers een eerste kennismaking zijn met het werk van Daniel Clowes. Zijn eerste publicaties dateren echter al weer van dertien jaar geleden, nadat hij was afgestudeerd aan het Pratt Instituut in New York. Toen verscheen de comicserie *Lloyd Llewellyn*, een komische strip geënt op de detectivestrips uit de jaren vijftig, bevolkt door dames met suikerspinkapsels, heren met gevleugelde zonnebrillen, geheime genootschappen en buitenaardse wezens.
Lloyd Llewellyn was een bescheiden hit in de Verenigde Staten. Na zes deeltjes stopte Clowes ermee om in 1989 te beginnen aan een nieuwe serie: *Eightball*. Niet langer draaide de inhoud van zijn comics rond één hoofdpersoon. *Eightball* bundelt een aantal korte- en vervolgverhalen, waarin de auteur zijn kijk op de wereld omzet in strips vol humor en spot. Door de onderwerpen die hij behandelt, laten ze (ondanks die humor) vaak een navrant gevoel achter bij de lezer. Clowes schrijft over eenzaamheid en portretteert de samenleving op pijnlijk herkenbare wijze door de absurditeit van de dingen te benadrukken. Hij laat zich hierbij inspireren door zijn omgeving. Zoals in zijn strips *Art School Confidential* en *Pussy*, waarin hij zijn ervaringen op het Pratt Instituut gebruikt om een karikatuur, maar (desondanks of juist daarom) oh zo herkenbaar beeld te schetsen van de kunst- en stripwereld. „Strip is een warm, vriendelijk medium", vertelt Clowes over dit onderwerp. „Je kunt de meest vreselijke onderwerpen behandelen, echt pijnlijke en gruwelijke dingen en toch komt het al snel vriendelijk en zelfs vrolijk over. Hetzelfde zou veel ruwer overkomen als je het in een film zag. In een strip is het minder confronterend, doordat niet alles te zien is. Ik wil niet zeggen dat een strip niet beklemmend kan overkomen op de lezer, maar er is iets met het medium waar ik zelf ook de vinger niet achter krijg.

Ik heb gemerkt dat wanneer ik iemand bekritiseer in een strip, de personen om wie het gaat dat wel in de gaten hebben, maar nooit beledigd zijn. Ze denken: 'Ach, het is maar een strip. Het is slechts een karikatuur van mij.' Maar als je ze op de zelfde manier zou portretteren in een film, zouden ze ongetwijfeld wel beledigd zijn." *Eightball* is direct een succes. Van ieder deel worden nu ongeveer 15.000 exemplaren verkocht. De gemiddelde alternatieve comic in de Verenigde Staten komt niet verder dan 3.000 stuks. „Zelfs Robert Crumb verkoopt minder goed dan ik", zegt Clowes, wat voor hem alleen maar het bewijs is dat de wereld niet logisch in elkaar zit. Hij wordt geboren in 1961 in Chicago. Zijn oudere broer brengt hem in aanraking met science fiction-comics uit de jaren '50 en begin jaren '60. Vanaf zijn kleuterjaren begint Clowes Batman-poppetjes na te tekenen. Naar eigen zeggen ontwikkelt zich daaruit zijn tekenstijl. Zijn werk is erg beïnvloed door de parodieën die Harvey Kurtzman in de jaren '70 maakte in het blad *Mad* op allerlei televisieseries uit de jaren '50, zoals *Peter Gunn*.
Een invloed die zich met name zou laten gelden bij Clowes latere strips als *Lloyd Llewellyn*. Die invloed van massacultuur uit de jaren '50 heeft Clowes doelbewust gekozen. „Toen ik op school zat, luisterde ik alleen naar oude elpees met jaren '50-muziek van mijn grootouders. Ik wilde naar muziek luisteren die absoluut niet leek op datgene waar iedereen naar luisterde. Ik was redelijk in de war als kind, echt overdreven kritisch. Ik heb geen leuke herinneringen aan de muziek uit de jaren '70. Er komt nog steeds walging boven drijven als ik aan de Bee Gees denk. Ik vind het helemaal niet aandoenlijk of zo. Het is gewoon vreselijke muziek.
Zo heb ik *Pulp Fiction* nooit gezien, omdat ik nog steeds een te grote hekel heb aan John Travolta. Als tiener had ik zo'n bloedhekel aan hem, ik begreep maar niet wat al die meiden in hem zagen. Ik ben er nog steeds niet overheen. Ik heb helemaal geen mooie herinneringen aan mijn puberteit. Ik heb alleen mooie herinneringen aan de tijd voordat ik overal maatschappelijke normen aan vast ging plakken. Ik kan alleen genieten van dingen die ik al ken van voor mijn vijfde levensjaar."

GHOST WORLD

Door het succes van *Eightball* besloot uitgeverij Fantagraphics verschillende korte verhalen in bundels uit te brengen, zoals *Pussey* en *Lout Rampage*. Daarnaast verschenen ook Clowes' twee vervolgverhalen in albumvorm: zijn meesterwerk *Like a velvet glove cast in iron* en *Ghost World*. Dat de Nederlandse uitgever er voor koos dit laatste boek te vertalen, is niet zo verwonderlijk. Niet alleen is het Clowes' meest recente boek, het is ook zijn meest toegankelijke. *Ghost World* verhaalt over de twee pubermeisjes Enid Coleslaw (anagram voor Daniel Clowes) en Rebecca Doppelmeyer. Ze zitten in de knoop met hun veranderende lichaam, het ouder worden en het maken van keuzes voor hun toekomst. De twee hartsvriendinnen voelen allebei dat ze uit elkaar aan het groeien zijn. Om dat te verbergen, projecteren ze hun frustratie op de wereld om hen heen door die voortdurend te bekritiseren en belachelijk te maken. Wat het album zo sterk maakt, is de haarscherpe portrettering van de hoofdpersonen. Slechts zelden worden strippersonages zo levensecht beschreven als in *Ghost World*. Clowes is de strip destijds begonnen als zelfonderzoek. De twee pubermeisjes Enid en Rebecca symboliseerden de twee kanten van Clowes' persoonlijkheid. Gaandeweg het verhaal gaan de twee steeds meer een eigen leven leiden, zo vertelt de auteur zelf op de omslag van de Amerikaanse luxe-editie. Om dit te kunnen begrijpen, moeten we terug naar de jeugd van Daniel Clowes.

Ghost World

„Ik was een ongelooflijk verlegen kind," zegt hij. „Een echte eenling. Ik kon gewoon niet met leeftijdsgenoten omgaan. Daarom trok ik me terug in mijn eigen fantasiewereldje. Ik begon te tekenen en ik denk dat veel underground-auteurs op deze manier begonnen zijn. Ze hebben geen vrienden, dus zitten ze ergens in hun eentje te tekenen en een eigen wereldje te scheppen. Ik had veel vriendinnen die leken op Enid en Rebecca. Waarschijnlijk omdat ik zo stil was, vergaten de meiden mijn aanwezigheid en praatten vrijuit tegen elkaar als ik erbij was. Ik voelde me een luistervink als ze aan het praten waren. Hoewel ze over andere dingen praatten, gebruikten ze hetzelfde vocabulaire als ik. Heel anders als vaak in films of boeken wordt voorgespiegeld.Ik heb nog nooit een film gezien met geloofwaardige vrouwelijke personages. Het zijn altijd de zelfde typetjes: het slimme tutje met een bril of de grof in de mond zijnde slettebak. Het zijn altijd typetjes met maar één karaktereigenschap. Ik probeer vrouwen zo natuurgetrouw mogelijk weer te geven. En hoewel ik dol ben op vrouwen, moet ik niets van mannen hebben. Het zou de ultieme uitdaging voor me zijn een sympathiek mannelijk personage te scheppen dat niet gewoon een afgietsel is van mijn zelfhaat of zelfingenomenheid. Als het me ooit lukt, is dat waarschijnlijk het bewijs dat ik volwassen ben geworden als kunstenaar."

LIKE A VELVET GLOVE

Welke geestelijke ontwikkeling Clowes al heeft doorgemaakt voor het verschijnen van *Ghost World*, wordt duidelijk na het lezen van een vroeger album van zijn hand. *Like a velvet glove cast in iron*, dat gepubliceerd werd in *Eightball* van 1989 tot en met 1993. In dit album wordt duidelijk dat de jonge Clowes nog zoekende was. Hoofdpersoon van *Like a velvet glove cast in iron* is de sterk op de auteur gelijkende Clay Loudermilk die probeert de geperverteerde wereld om zich heen te begrijpen.

Het begint met een zoektocht naar Loudermilks verdwenen geliefde die hij terugziet in een pornofilm. De tocht leidt hem door een wereld vol jaren '50-typetjes, inclusief alle cliché's die een pulpstrip uit die jaren (en ook nu nog) kent: mutanten, buitenaardse wezens en complotten van geheime genootschappen. Maar waar deze elementen in pulpstrips bijdragen aan het vertier, daar gebruikt Clowes ze in dit boek om aan te tonen hoe in en in banaal de wereld eigenlijk is. Een complottheorie van een geheim genootschap die verschillende personages in het boek tot waanzin drijft, blijkt niet meer te zijn dan de pennenvrucht van enkele schoolgaande pubers uit de jaren dertig. De macht in de Verenigde Staten wordt gegrepen door een op Charles Manson lijkende massamoordenaar en Loudermilks geliefde blijkt te zijn omgebracht in een snuff movie die is verzonnen door een autistisch kind. Uiteindelijk wordt hoofdpersoon Loudermilk het slachtoffer van de banale werkelijkheid. De enige 'menselijke' persoon in het album die zich uiteindelijk over hem ontfermt, is de liefhebbende mutant Tina. Haar moeder denkt dat ze de dochter is van een goddelijk buitenaards wezen, maar ze blijkt 'gewoon' verwekt in een met chemisch afval vervuild meer. Al met al is *Like a velvet glove cast in iron* een van de meest bizarre strips die er de laatste jaren verschenen is. Om het geheel wat beter te begrijpen, is het noodzakelijk iets meer over de persoon Daniel Clowes te weten. Over zichzelf vertelt hij het volgende in de interviewbundel *The Imp*: „Ik ben opgegroeid in een volkomen verknipt, uiteenvallend gezin en had een heel onzeker gevoel over wie ik was, wat ik kon worden en wat ik verondersteld was te worden. Mijn ouders scheidden toen ik een jaar oud was. Ik woonde bij mijn moeder, die geen geld had en erg labiel was. Ze hertrouwde een autocoureur die vrijwel onmiddellijk daarna omkwam bij een ongeluk. Ze viel voor jaren in een diepe

Lloyd Llewellyn

depressie. Mijn vader was een staalarbeider die wat geld geërfd had en erg zuinig leefde. Hij deed niets anders dan boeken lezen. Ik heb een tijdje bij mijn grootouders gewoond die beiden doceerden aan de universiteit. Ik voelde precies aan wat zij wilden dat ik later zou worden. Niemand praatte ooit echt met me. Ik denk dat mijn verschillende ouders aan namen dat de ander mij wel uitlegde hoe ik dingen aan moest pakken. Ik moest overal zelf achter komen. Ik denk dat dat het gene is waar het allemaal om draait bij mij. Ik gebruik mijn strips om er achter te komen hoe ik om moet gaan met het leven, hoe ik moet begrijpen wat er allemaal aan de hand is in de wereld. Het is moeilijk onder woorden te brengen, ik stel het wat zwart-wit, maar daar komt het ongeveer op neer."

Net als *Ghost World* is *Like a velvet glove cast in iron* dus een vorm van zelfonderzoek. De sleutel tot de oplossing ligt verborgen in de

gedrochtelijke titel van het album. Letterlijk vertaald luidt die: als een in staal gegoten fluwelen handschoen. Bedoeld wordt iets dat er uitziet als een man maar van binnen eigenlijk vrouwelijk is. *Like a velvet glove cast in iron* is een zoektocht in het hoofd van de auteur naar zijn vrouwelijke, emotionele kant die hij in zijn jeugd niet tot ontwikkeling heeft kunnen brengen. Die vrouwelijke kant heeft hij getuige *Ghost World* nu definitief ontwikkeld. Clowes is als kunstenaar volwassener geworden.

WERKWIJZE

Dat Clay Loudermilk op Daniel Clowes lijkt, is overigens niet alleen te wijten aan het gegeven dat *Like a velvet glove cast in iron* eigenlijk over de auteur zelf gaat. Het komt ook door de werkwijze van de auteur. „Al mijn personages lijken in meer of mindere mate op mij," vertelde Clowes hierover aan *The Comics Journal*. „Omdat ik niet kan tekenen zonder in de spiegel te kijken. Ik wil de gezichtsuitdrukkingen zo goed mogelijk tekenen, dat lukt me niet zonder mezelf te bekijken." De tekeningen van Clowes doen denken aan een synthese tussen het werk van Berni Krigstein en Charles Burns. Zelf ziet hij dat niet zo. „Sommige mensen zeggen mijn stijl te herkennen in een tekening. Ik begrijp dat niet.
Ik zie helemaal niet dat ik een eigen stijl heb. Ik probeer mijn tekeningen gewoon zo veel mogelijk te laten lijken op het beeld dat ik in mijn hoofd heb."
Clowes laat zich sterk beïnvloeden door de beelden in zijn hoofd. Dat was zeker het geval bij het maken van *Like a velvet glove cast in iron*. „Ik probeer in mijn eigen onderbewuste te stappen en te ontdekken welke beelden me opwinden en welke me afschrikken. Als ik iets gevonden heb wat een emotie bij me los maakt, dik ik het aan. Veel scènes in mijn strips komen rechtstreeks uit dromen. Vaak gewoon dagdromen waarbij ik mijn gedachten

MCMLXVI (Eighthall)

ongecontroleerd de vrije loop laat gaan. Dan zie ik de dingen anders. Net als wanneer je wakker wordt uit een lange droom en je voor een minuut de absurditeit van de wereld doorziet.
Soms word ik wakker en denk ik: 'Mijn leven bestaat uit niets anders dan het tekenen van niet bestaande figuurtjes op stukjes papier.' En ineens lijkt het allemaal zo onzinnig. Maar als ik dan weer een beetje bij mijn positieven kom, denk ik: 'Ach, daar is niets mis mee.' Maar voor dat ene moment lijkt mijn leven zo absurd. Zo ongeveer probeer ik de wereld om mij heen te zien."

Hans van Soest

Geraadpleegde bronnen:
The Imp deel 1 - Dan Clowes (Andrea Juno)
The Comics Journal 154 - Daniel Clowes revealed (Gary Groth en Peter Bagge)
The Comics Journal 188 - The process of doing comics has become a lot more complicated (Greg Stump)

(Advertentie)

INCOGNITO
HET VERBORGEN LEVEN VAN ONZE GODENZONEN!

5 JAAR LANG 'N STRIPMENU VAN GROTE KLASSE!

ELK KWARTAAL 48 PAGINA'S MET STRIPS VAN MARK HENDRIKS & LODE DE VROE.

ABO WORDEN?
MAAK f27,50 OVER OP GIRO 6193908
T.N.V. R. SCHOUTEN - ZAANDAM
EN JE ONTVANGT 4 NUMMERS (+ 1 EXTRA!)

Het Laatste Oordeel

Een Familiekwestie
Eisner
Uitgeverij Activa; 68 pl.; één steunkleur; slappe kaft; *f*24,95/BF 450

Will Eisner gelooft in de kracht van melodrama. Niet alleen zijn tekeningen zijn van een expressionistische eenvoud, ook zijn verhalen zijn dat. De personages acteren overdreven en treden op in herkenbare situaties om bij de lezer makkelijk emotie los te weken. Hierdoor balanceren Eisners strips op de dunne lijn die een sterke vertelling scheidt van gemakkelijke pulp. In Eisners nieuwste album *Een Familiekwestie* is die lijn overschreden. Het draait allemaal om de negentigste verjaardag van vader. Zijn dochter Greta wil van de gelegenheid gebruik maken na tien jaar de hele familie nog eens bij elkaar te brengen. Alle broers en zussen komen. Maar niet omdat hun bloedband weer begint te kriebelen. Vader zal het niet lang meer maken, dus er valt een erfenis te verdelen.
Een Familiekwestie verhaalt van de clichésituatie, waarin familieleden als aasgieren rond de stervende erflater cirkelen. De personages zijn stuk voor stuk stereotypen, zoals de moederkloek Greta die koste wat kost de familie bij elkaar wil houden, de alcoholische broer Al die de erfenis nodig heeft om zijn schulden te betalen, de aan lager wal geraakte zus Selena die met de erfenis een nieuw leven hoopt te beginnen en de 'geslaagde' maar oh zo gefrustreerde zus Molly die haar broers en zussen de erfenis niet gunt. Het flinterdunne verhaaltje en personages zonder diepgang zouden uit een aflevering van de eerste de beste soapserie kunnen komen. Eisner heeft deze elementen doelbewust gekozen. Door het uitvergroten van een cliché en het kiezen van herkenbare karikaturen, probeert hij over te brengen wat hij eigenlijk wil vertellen. *Een Familiekwestie* gaat niet zozeer over deze ene familie met hun onderlinge twisten. Eisner heeft een zedenschets willen maken over de moderne maatschappij, waarin familiebanden slechts als beknellend worden ervaren en waarin ze het afleggen tegen ieders egoïsme. Eisner slaagt echter niet in zijn opzet. *Een Familiekwestie* verzandt in gemakzucht van de auteur. Wist de auteur in vorige albums als *Dropsy Avenue* nog hoe ver hij kon gaan, hoe overdreven hij zijn personages kon laten acteren zonder in willekeurige soap te vervallen, in *Een Familiekwestie* maakt Eisner zich er te makkelijk van af. In zijn vorige boeken liet hij de personages nog in vertwijfeling achter, maar nu wil hij te veel vertellen. Het verhaal gaat net te lang door. Eisner is uit op te veel effectbejag door de 'zelfmoord' van de vader te tonen. Hierdoor wordt het geheel goedkoop. En dat is jammer. Als het boek acht pagina's korter was geweest, had het sterk aan overtuigingskracht gewonnen. Een gemiste kans. *(Hans)*

Het verdiende loon
Yuri Landman
uitg. The drowning man; 55 pl.; één steunkleur; slappe kaft; *f*25,-/BF 495

Onder de titel *Het verdiende loon* is het tweede album van Yuri Landman verschenen. Breed uitgemeten beschrijft Landman op basis van eigen ervaringen de verstikkende atmosfeer op een middelgroot kantoor. Minieme gebeurtenissen worden opgeblazen tot onderwerpen voor hele hoofdstukken. De optredende personages doen in kleinzieligheid en hufterigheid nauwelijks voor elkaar onder. Opvallend is dat in deze sterk autobiografische strip ook de ik-figuur dikwijls weinig sympathie weet op te wekken. Landman mept flink om zich heen, maar spaart daarbij ook zijn alter-ego in het album niet. Het geeft het verhaal een hoge graad van waarachtigheid, die associaties oproept met de dagboeken van Hans Warren. De breedvoerigheid van vertellen is ook terug te vinden in de vormgeving. De afronding van elk apart hoofdstuk wordt

NA EEN KWARTIER FIETSEN MERKTE IK DAT HET TOCH VEEG LIJK KOUD WAS. EEN KWETTERENDE OOSTENWIND BLIES IN MIJN GEZICHT. HET LEEK WEL -15 °C. IK HAD SPIJT DAT IK DE BUS NIET HAD GENOMEN.
ARNE YURI

gemarkeerd door vaak strak gecomponeerde tussenpagina's. Het is duidelijk, Yuri Landman neemt er de tijd voor.
De combinatie van flinterdun gegeven, de trage en breedvoerige wijze van vertellen en de uitgesponnen vormgeving blijkt zeer effectief. De verstikkende monotonie van het dagelijks bestaan zoals Landman die beschrijft, wordt met het vorderen van het verhaal bijna voelbaar. Wat de stripmaker te melden heeft, brengt hij op indringende wijze en met gebruik van alle mogelijkheden die het medium strip hem ten dienste stelt.
Zowel de wijze van vertellen als de onderwerpkeuze laten zien dat de jonge stripmaker het zich niet makkelijk wenst te maken. Tot nu toe weet hij met zijn opvattingen tot verrassende resultaten te komen. Zijn strips verdienen het gelezen te worden. *(Jef)*

Rampokan 1: Java
Uitg. De Harmonie/Oog & Blik
64 pl. één steunkleur
*f*35,00/BF 555

De manier waarop Nederlandse militairen vlak na de Tweede Wereldoorlog in Indonesië tekeer gingen, zal altijd wel een pijnlijk onderwerp blijven. Wat er ook over gezegd wordt, altijd ontstaat er wel weer een rel. Peter van Dongen, zelf van Indische afkomst, maar al zijn hele leven in Nederland woonachtig, werkte na zijn bejubelde strip *Muizentheater* maar liefst zeven jaar aan het eerste deel van zijn tweeluik *Rampokan,* dat dit precaire stukje vaderlandse geschiedenis behandelt. Lezers van *Het Parool* hoefden iets minder lang te wachten, aangezien het verhaal daarin werd voorgepubliceerd.
Rampokan is een tijgergevecht, waarbij een met speren bewapende mensenmassa het wilde dier/het kwaad vernietigt. Op de eerste pagina's worden de hoofdpersonages voorgesteld als waren ze Rampokan-dieren. We zien telkens een rij kisten, waarvan er één belicht wordt. Tegelijkertijd wordt via een stuk tekst een korte inleiding gegeven over het personage. Een raadselachtig en sfeervol begin van het verhaal over de jonge militair Johan Knevel, die teruggaat naar zijn geboorteland. Niet alleen om te vechten, maar ook om de vrouw te zoeken die hem grootgebracht heeft, zijn baboe. Op de bootreis gooit Johan de communist Verhagen overboord waarna hij de hele tijd achtervolgd wordt door nachtmerries en de angst dat dit bekend zal worden. Vreemd genoeg schrijft hij alles op in zijn dagboek, dat natuurlijk gelezen wordt door een 'kameraad' met een NSB-

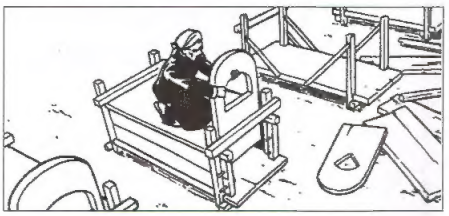

verleden. Zo zijn er nog veel meer intriges en ontstaan er flinke spanningen in het legerkamp. Dit eerste deel van *Rampokan* dient dan ook vooral als een inleiding op wat er nog gaat komen. De oorlog met de inlanders blijft op de achtergrond (leuzen op de muur, een trekbom waar een vrachtwagen overheen rijdt), maar duidelijk wordt dat de bezetters na driehonderd jaar niet meer welkom zijn. Zowel de Nederlanders als de rebellen komen er niet goed vanaf. Het hoofdpersonage Johan is weliswaar een sympathieke jongen, maar verzwijgt tegelijkertijd een moord die hij gepleegd heeft. Niemand wordt rechtstreeks beschuldigd, maar het is duidelijk dat die Nederlandse militairen eigenlijk niets te zoeken hebben in Indonesië, hoe genuanceerd de tekenaar het ook probeerd te vertellen.
Van Dongen heeft het allemaal in de van hem bekende klare-lijn stijl getekend en zeer veel aandacht besteed aan de gedetailleerde platen. Het is te merken dat er veel tijd (drie jaar) in de research gestoken is en dat de verteller veel van het land afweet. Na het lezen heb je het gevoel dat je iets te weten bent gekomen. Veel films of series die hetzelfde onderwerp behandelen, blijven vaak steken in oppervlakkige verhalen met de voormalige kolonie als fraai decor. 'Verantwoord' betekent in dit geval nu eens niet saai of stijf, het is namelijk een behoorlijk spannend verhaal met voldoende suspense. Het is wel jammer dat alleen de voorkant volledig ingekleurd is en de rest van het boek het met een steunkleur moet doen. Van Dongens nogal 'lege' stijl is bij uitstek geschikt voor inkleuring. De exotische en kleurrijke setting leent zich hier ook bijzonder goed voor en de platen zouden er meer diepte door krijgen. Aan de andere kant is het misschien maar goed dat dit niet gebeurd is, anders hadden we waarschijnlijk nog langer moeten wachten. Deel twee is gepland voor 2000, maar deze streefdatum is 'onder voorbehoud'... *(Gerard)*

De slaap van het monster (Bilal)
uitg. Oog & Blik; 67 pl.; *f* 29,95; hk.

Vanaf zijn eerste verhalen is het werk van Enki Bilal striplezers in binnen- en buitenland opgevallen. Zijn grafiek en, later, kleurgebruik, geven zijn strips een geheel eigen karakter. Sinds Bilal zich heeft losgemaakt van scenarist Pierre Christin, die voor hem de *Voorbijganger*-verhalen schreef, kunnen zijn eigen albums echter niet allemaal even geslaagd worden genoemd. Grafisch valt er niets op aan te merken, maar de lezer wordt minder meegetrokken in de losgeslagen barokke fantasiewerelden uit *Lady in blue* en *Koude evenaar* dan in de oude scenario's van Christin.
Na zes jaar geen lang stripverhaal te hebben gemaakt, ligt er nu weer een nieuw stripverhaal van Bilal in de winkel. De verwachtingen voor dit album waren vrij hoog gespannen. Niet alleen vanwege de lange voorbereidingstijd, maar ook omdat de auteur heeft aangekondigd er zijn ideeën over de elkaar naar het leven staande bevolkingsgroepen in zijn geboorteland Joegoslavië in te willen verwerken.
Op het eerste gezicht speelt Joegoslavië in *De slaap van het monster* slechts een ondergeschikt te rol. Hoofdpersoon Nike, vernoemd naar het merk schoenen van zijn vader, die in Sarajevo werd doodgeschoten en geen identiteitspapieren bij zich droeg,

begint zich zijn eerste levensdagen in de door burgeroorlog geteisterde stad te herinneren. Inmiddels volwassen geworden, flitsen zijn prilste herinneringen door de strip, op de momenten dat ze hem te binnen schieten. Verder oogt *De slaap van het monster* zoals we van Bilal gewend zijn. Mannen met ruwe koppen, groezelige decors, kille megasteden en vliegende auto's. Toch is er een belangrijk verschil. In zijn nieuwste verhaal pakt Bilal de zaken iets bescheidener aan dan in de *Kermis der onsterfelijken*-trilogie. Het toneel van *De slaap van het monster* is nog steeds wereldomvattend, maar het verhaal blijft op een menselijker schaal doordat meer dan voorheen dieper wordt ingegaan op een kleine groep hoofdpersonen. De science fiction-achtige decors suggereren een wereld in de nabije toekomst en laten grotendeels technologische ontwikkelingen zien die nu reeds zijn ingezet. Ditmaal geen vliegende piramide, ruiïnde goden en uitbundig beschilderde mensen. Bilal sluit in *De slaap van het monster* nauw aan bij hedendaagse technologische en politieke ontwikkelingen, waardoor het verhaal aan geloofwaardigheid wint. De terloopse jeugdherinneringen van het hoofdpersonage aan de Joegoslavische burgeroorlog geven de strip een onderhuidse dreiging mee, die in de beide volgende delen van dit drieluik verder zal worden uitgewerkt. Het belooft een complex, maar goed gestructureerd geheel te worden. *(Paul)*

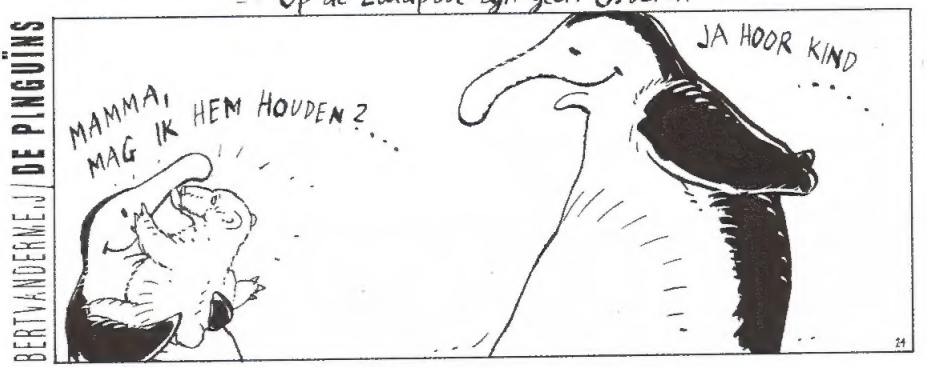

(...) OF DE IRONISCHE BLIK VAN ERIK KRIEK

Voor vaste Zone 5300*-lezers is de tekenaar van de rare superheld-achtige stripfiguur* Gutsman, Erik Kriek *(1966), al lang geen onbekende meer. Gutsman heeft nu echter ook zijn eigen comic en wie niet beter weet, zou denken met een Amerikaanse tekenaar te maken te hebben. Op zijn ruime, met B-filmparafernalia volgebouwde kamer in de Amsterdamse volkswijk de Pijp zoemt het testbeeld van de TV de hele dag rustgevend door, terwijl Kriek gestaag doorwerkt aan een interessant oeuvre.* "Ach ja, het houdt je van de straat hè?" *relativeert hij zijn eigen productiviteit.*

Gutsman en Tigra

Dit was toch niet de eerste Gutsman*-bundel?*

Dat klopt. Een hele tijd geleden heb ik al een comic uitgegeven. Ik was net afgestudeerd aan de Rietveld-academie, waar ik grafiek had gestudeerd. Er was nog tweeduizend gulden over van een stipendium dat ik gekregen had en het jaar was bijna afgelopen. Toen dacht ik, laat ik een boekje uitgeven. Het boekje is echter niet representatief meer, inferieur tekenwerk. Over deze tweede ben ik erg tevreden. Het was ook mazzel dat *Oog & Blik* het wilde uitgeven. Ik had het al helemaal klaar op de computer, toen *Wasco* aanboodt om eens met Hansje Joustra van het *Raadsel* te gaan praten. Dezelfde dag was alles al beklonken. Ik hoefde er niets aan te veranderen.

Toen ik Gutsman *voor het eerst zag, dacht ik dat het van een Amerikaanse tekenaar was.*

Meen je dat? Dat zie ik als een compliment. Ik consumeer bijna alles van over de oceaan, vooral Charles Burnes, Chris Ware, Daniel Clowes en Robert Crumb. Toen ik in Haarlem mijn boekje uitdeelde, gaven ze me veel complimenten. Vooral dat Crumb enthousiast was, vond ik echt te gek. Die man is zo verlegen en gesloten. Maar aan de andere kant, die mensen zijn de beste van een heel continent, maar moeten daar ook ontzettend hard voor werken. Ze komen de deur niet meer uit, en eigenlijk zijn het heel rare mensen, waar je geen normaal gesprek mee kan voeren. Dan ben ik blij dat ik nog een beetje een sociaal leven heb en niet vijftien uur per dag binnen zit. Maar ook heel veel oude strips vind ik geweldig, zoals de EC-comics die weer opnieuw uitgegeven worden. *(Kriek haalt een stapel boeken tevoorschijn).* Dat zijn echt de beste dingen die in stripvorm verschenen zijn. Prachtige vierkleurendruk en als je kijkt naar de schaduwen en de dynamische clair-obscure *(lichtplekken in schaduwpartijen)* zoals hier, van Wally Wood. Echt prachtig hoe dat gezicht opeens geel is, terwijl het een schaduwpartij is. Dat is zo lelijk dat het weer mooi wordt. Het lijkt mij ook wel wat om in vier-kleurendruk te werken. Nu ik een nieuwe computer heb, ga ik dat maar eens uitproberen.

Is Gutsman tekstloos zodat je het ook in Amerika kunt uitgeven?

Op de eerste plaats kan ik niet met tekst werken. Ik heb al moeite om een brief te componeren, dus doe ik het liever zonder tekst. De laatste tijd merk ik echter dat ik de personages met elkaar wil laten praten. Je krijgt dan tekstballonnen met tekeningen of simpele symbolen, zoals je ze ook op de bordjes op Schiphol ziet. De allereerste geschreven taal bestond uit hiërogrlyfen en dat waren immers ook tekeningen. Je hebt bovendien ontzettend veel specifieke strip-symbolen, zoals een wolkje, sterretjes, of, mijn absolute favoriet: drie puntjes achter elkaar (...). De afspraak is dat een lezer dan direct weet dat het personage de kluts kwijt is. Tekenaars die ook geen tekst gebruiken, hebben ook mijn voorkeur, zoals bijvoorbeeld Jim Woodring. In zijn *Frank* hangt een ongrijpbaar, nachtmerrieachtig sfeertje. Ik werk ook altijd vanuit beelden en situaties en niet op basis van tekst of een scenario. Behalve bij die nep-affiches die ik maak (*bizarre platen met bovenschriften als 'One sick bastard' of 'Over-indulging mummy*). Die maak ik wel op basis van tekst, of vanuit iets dat ik toevallig tegenkom en in mijn notitieboekje heb opgeschreven. Het kan ook een tekening zijn die ik tegenkom en wil gebruiken om bijvoorbeeld mijn penseeltechniek te oefenen. Maar een bijkomend voordeel van het gebrek aan tekst is inderdaad dat het ook in Amerika gedistribueerd kan worden, wat nu ook gebeurt. Het *Raadsel* stuurt een heel pakket naar Amerika, waar ook werk van mij bij zit. Als ik tekst gebruik is dat ook altijd Engels. Ik maak het ook voor de Amerikaanse markt, want strips in Nederland stellen natuurlijk niet zoveel voor. Er is bijna niets hier, en het verkoopt ook bijna niet. Laatst vroeg de *Sjosji* nog of ik niet elke twee weken iets met Gutsman wilde doen. Daar had ik absoluut geen zin in. Ten eerste vind ik het een vreselijk blad, echt een voorbeeld van wat strips niet moeten zijn. Kinderachtig en allemaal lollig bedoeld. Al die

CD-hoes door Kriek

flauwe gag-strips zoals bijvoorbeeld *Dirk-Jan*. Een-twee-drie-lachen, en dat elke keer. Best aardig, maar niets voor mij. Bovendien heb ik ook geen zin in het stramien van elke twee weken iets inleveren. Gutsman maak ik als ik tijd heb en ik publiceer het in de *Zone* of in mijn eigen boekje. *Zone* betaalt toch niet, dus kunnen ze ook geen eisen stellen. Ze weten dat ze altijd goed spul van me krijgen. Ik kan tegenwoordig ook goed leven van het illustratiewerk en Gutsman blijft dus gewoon mijn eigen project. Ik hoef er gelukkig niet van te leven en kan er aan werken als ik zin heb.

Gebruik je veel autobiografische elementen in Gutsman?

Nee, dat valt wel mee. Gutsman was oorspronkelijk een parodie op een superheld, maar dat is ie al lang niet meer. Ik gebruik de strip om grip te krijgen op bepaalde situaties, er met een ironische blik naar te kijken. Ik verwerk mezelf er nu wel in en dat geeft een extra laag. Zoiets als een slang die in zijn eigen staart bijt. Ik houd ook heel erg van dingen die alleen over zichzelf gaan en volledig los van de actualiteit staan. Ik zal ook nooit actualiteit of politiek gebruiken. Het is allemaal satire op vrij algemene dingen. Gutsman is voor mij een vrij algemene man, net zoals *Tigra (Gutsmans wulpse en in tijgerpak gestoken levensgezellin)* voor mij een stereotype vrouw door jongensogen is. Ze is een pin-up, maar ze heeft wel een eigen karakter. Ze is niet decoratief, maar als het haar uitkomt wil ze best figureren als pin-up. Ik heb haar overgenomen van de verpakking van een Belgisch sigarettenmerk, dat helaas haar verpakking onlangs gerestyled heeft. Ze is ook een *Marvel*-figuur uit de jaren zestig en in zo'n slechte jaren tachtig tekenfilmserie, de *Thundercats*, speelde ook een *Tigra*. Ik jat sowieso alles bij elkaar. Zoals het figuurtje *Black Angel*, dat probeert *Gutsman* te verleiden. Zij is oorspronkelijk een Brits propagandafiguur die het tijdens de Tweede Wereldoorlog opnam tegen de Duitse *Rode Barones*. Die had dan een rood pak aan met een grote swastika erop.

Je bent van huis uit graficus, houd je je nog bezig met kunst?

Dat hele vrije kunstcircuit kan me gestolen worden. Ik heb op de academie veel met linoleum gewerkt. Mijn afstudeerproject waren zes grote *Gutsman*-grafiekplaten, die ik aan de muren had opgehangen. *Gutsman* verwijst ook naar het linoleum-snijden. Daarvoor gebruik je een guts, een soort mesje. Tegenwoordig werk ik niet meer met linoleum, maar verdiep ik me in het werken met een computer. Ik heb net een tweedehands *Macintosh* gekocht, omdat ik ook veel opdrachten van een internet-bureau krijg. Momenteel ben ik bezig met het ontwerpen van een soort energie-spel, waarin zeven geheimen verstopt zitten in het huis van een alchemist. Onlangs zijn er nog wel een paar free-cards gemaakt van oude linoleumplaten van me. Je verdient er niets mee, maar je krijgt wel een groot pak kaarten gratis. Laatst had ik een expositie in *Lambiek*. Daarvoor had ik speciaal wat doeken geschilderd, ook al had ik op de academie nooit schilderlessen gevolgd. Wel heb ik aan modeltekenen gedaan. Dat is toch de moeder van alle kunsten en je kunt vaak zien dat veel striptekenaars dat missen. Die hebben leren tekenen door veel strips te lezen. Al die superhelden hebben dan spierbundels die helemaal niet bestaan! Maar voor die expositie had ik geen zin om zomaar wat strips op te hangen. Die horen niet aan de muur, maar op een grote stapel op de WC, zodat iedereen ze kan lezen *(op de WC ligt inderdaad een grote stapel, onder de posters van een bloedige horrorfilm en de* Rasti Rostelli-show). Ik vind sowieso die hele discussie over het onderscheid tussen wat wel en niet kunst is onzinnig. Sommige strips zijn gewoon kunst, en daarvoor hoef je jezelf niet 'sequentieel kunstenaar' te noemen en 'grafische romans' te maken. Het is gewoon net als film een heel eigen kunstvorm. Er zijn ook zoveel prachtige dingen gemaakt in de ongeveer honderd jaar dat het als massamedium bestaat. Als je dat niet ziet of toegeeft, dan ben je echt gek.

Gerard Zeegers

See Ya...

(advertentie)

UITGEVERIJ SHERPA FELICITEERT

EDMOND BAUDOIN

MET DE

GROTE PRIJS VAN SIERRE 1998

VOOR ZIJN NIEUWE BOEK

PIERO

NEDERLANDSE EDITIE BIJ SHERPA
120 PAG. ZWARTWIT PAPERBACK • *f* 29,95 / 555 BF • ISBN 90 75504 28 4
NU OOK IN GESIGNEERDE LUXE UITVOERING (LINNEN BAND) • *f* 150 / 2800 BF
DISTRIBUTIE HET RAADSEL • VRAAG JE STRIPWINKELIER NAAR DE GRATIS SHERPA CATALOGUS 1998

Agenda

In Het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal aan de Zandstraat in Brussel is de overzichtstentoonstelling van het werk van **William Vance** nog te bezichtigen **tot 4 oktober.**

Van 9 tot en met 11 oktober vinden in het Turfschip te Breda weer de **Stripdagen** plaats onder het motto: *Fantasy.* Naast de gebruikelijke aktiviteiten en tentoonstellingen, zullen *Het Raadsel* en *Oog en Blik* zich nadrukkelijk presenteren om de lauwering van Joost Swarte en Hansje Joustra extra luister bij te zetten. Eregast op het festival is **Uderzo** die een bliksembezoek zal brengen. Langer aanwezig is **Myron Waldman** die in de glorie jaren van de tekenfilm samenwerkte met de fameuse Max Fleischer.

Op **zondag 22 november** wordt in 't Karregat op de Urkhovenseweg 10 te **Eindhoven** een stripbeurs georganiseerd. Naast strips in alle maten en soorten beloven de organisatoren een veiling, signerende tekenaars en een striptas voor de eerste vijfhonderd bezoekers. De zaal is open van 10.00 uur tot 17.00 uur.

Zaterdag 14 november vindt in **Groningen** een small-press stripfestival plaats onder de titel **S-press.** Het festival omvat een beurs, tentoonstelling, veel muziek en veel stripmakers. Tijdens de beurs zal tevens de S-press Award worden uitgereikt. Een en ander vindt plaats in Huize Maas, Vismarkt 52. De beurs is open van 10.00 tot 18.00 uur.

Galerie en stripwinkel Mekanik strip biedt **van 19 november tot 18 december** onderdak aan de **Pin up tentoonstelling,** een overzichtstentoonstelling met werk van onder anderen Jan Bosschaert en Berthet.

Oud-provo en prominent Frans politiek tekenaar **Willem** exposeert nog tot en met eind oktober in Galerie Lambiek. Vanaf eind november een expositie van het komisch duo **Windig & De Jong**, oftewel een thuiswedstrijd voor *Heinz.* Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, 1017 GN, Amsterdam, 020 - 626 75 43.

De Keuze van..... Ria Schulpen

De redactie van dit onafhankelijke stripblad is eigenwijs, eigenzinnig en eigengereid wanneer het gaat om kwaliteit van verschenen albums. Na zevenennegentig nummers kunnen wij ons voorstellen dat de lezer van Zozolala *wel eens behoefte heeft aan een andere mening of zienswijze met betrekking tot de wereld van de strip. Wij willen met deze rubriek een podium voor andere stripbemoeials creëren. Wat vinden zij nu de beste strip van de afgelopen twaalf maanden en waarom.*

De Antwerpse Stripbibliotheek Bries bestaat vanaf 1985. Al dertien jaar wordt de collectie van deze verzameling onderhouden en uitgeleend door Ria Schulpen. Drie dagdelen per week kan de geïnteresseerde striplener en -lezer terecht bij Bries. Sinds één jaar heeft Bries een mail-order-service. Ria scant zelf alle interessante albums en benadert tekenaars en uitgevers die passen binnen haar eigen persoonlijke voorkeur. Binnenkort komt er een nieuwe catalogus met dit mail-order materiaal. Verder wil ze regelmatig nieuwsbrieven uitbrengen om het brede scala albums up-to-date onder de aandacht van het publiek te brengen. Officieel werkt Ria bij de Openbare Bibliotheek van Antwerpen op de catalogusafdeling. Inmiddels mag ze een gedeelte van haar openbare bibliotheek-uren besteden aan het op peil brengen van de stripcollectie daar.

Voor mij waren zijn albums echt een ontdekking. Ik hoop dat hij binnenkort doorbreekt in België en de rest van Europa. In de Verenigde Staten is al een kort verhaal van hem gepubliceerd in het tijdschrift *Top-shelf.* Het album *Un repas exceptionnel* van Jean Bourguignon is een goed voorbeeld van het werk van deze nog onbekende striptekenaar. Dit album is in zwart-wit maar hij werkt ook met steunkleuren in bijvoorbeeld het album *Petite soirée.* Het zijn vervreemdende humoristische verhalen met absurde dialogen. Soms wat maatschappijkritisch en sarcastisch. Zijn stijl is losjes naïef en anatomisch klopt er niet veel van. Het zijn kleine albums, A5 of A6 formaat en maar zo'n 15 tot 20 pagina's. Zijn werk springt er voor mij uit omdat het anders is dan veel andere stripverhalen die ik de afgelopen tijd heb gelezen. Het is absoluut geen doorsnee strip voor het grote publiek. Dit najaar komt er waarschijnlijk een Nederlandse versie op de markt, een goede reden om Bourguignon nu te noemen.

HET STRIPSCHAP

Een speciale uitgave ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van Het Stripschap

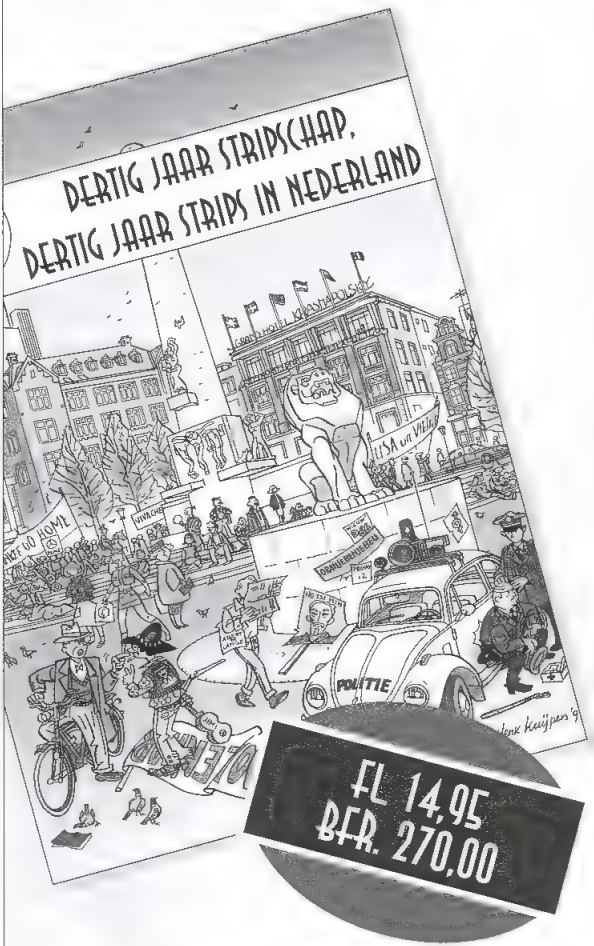

Enkele bijzonderheden:
- Voorwoord van Marten Toonder
- Voorplaat van Henk Kuijpers
- Gleevers Dagboek in kleur

Verder nog... herinneringen aan dertig jaar strip van onder meer Herman Pieter de Boer, Börge Ring, Kees Kousemaker, Har Brok en heel veel anderen.

Exclusief werk van:
· Joost Swarte,
· Segrelles,
· Gerrit Stapel,
· Peter de Wit,
· Kees de Boer,
· Aloys Oosterwijk,
· Hanco Kolk,
· Ever Meulen,
· B.J. Vonk,
· Mars,
· de Wiroja's,
· Dick Heins,
· Jeroen Steehouwer,
· Mark Retera,
· Bert van der Meij,
· Maaike Hartjes,
· Guido van Driel,
· Daan Jippes.

Dit speciale album is verkrijgbaar bij Het Stripschap en vele stripspeciaalzaken in Nederland en België.

In de voetsporen d

Hermanns liefde vo

In het tiende deel van De torens van Schemerwoude *blaast Aymar van Schemerwoude zijn laatste adem uit voordat hij van de herovering van de torens van zijn geliefde kasteel kan genieten. Het kasteel komt echter weer aan zijn familie toe; aan zijn vrouw en zijn kind, dat tijdens de strijd om de burcht ter wereld komt op het moment dat Aymar overlijdt. De afstamming is zeker gesteld en generaties Schemerwoudes volgen elkaar op. Een van deze nakomelingen vinden we terug in het elfde deel van de reeks, dat eerder dit jaar verscheen. Deze nieuwe ridder van Schemerwoude dient in het jaar des Heeren 1281 onder de hertog van Anjou, tijdens de Franse bezetting van Sicilië. Met dit elfde deel gaat een nieuwe cyclus* Schemerwoude-*vertellingen van start. Een mooie gelegenheid om opnieuw met de auteur stil te staan bij zijn succesvolle reeks over de middeleeuwen.*

Tegenwoordig zijn strips die in de middeleeuwen spelen een genre op zichzelf geworden. In hoeverre bent u door al die strips beïnvloed, toen u besloot om De torens van Schemerwoude *in hetzelfde tijdperk te laten spelen?*

Ik denk dat ik niet het gevaar liep me door die strips te laten beïnvloeden, omdat geen enkele van die in grote aantallen gemaakte strips overeenkomt met mijn eigen denkbeelden over de middeleeuwen. Bij geen enkele andere middeleeuwenstrip heb ik zoiets gehad van, gôh, dat is nou precies hoe het eruit moet zien. Ik had dat wel toen ik de albums van Giraud*s Blueberry* zag, in de tijd dat ik nog westerns tekende. Toen had ik het zwaar, als ik daar mijn eigen werk naast legde. Ik stond er letterlijk bij te trillen, omdat ik voor m'n ogen de westernstrip zag zoals ik die zou willen tekenen. In één klap kijk je naar het doel, dat je voor ogen hebt. De tekeningen bestaan. Ze zijn alleen niet van jou. Ik heb revanche genomen met mijn strips over de middeleeuwen, die een totaal ander beeld van dat tijdperk oproepen dan andere historische strips.

Uw middeleeuwen komen inderdaad in niets overeen met de fictie, die we gewend zijn te lezen. U besteedt er veel zorg aan te laten zien hoe het leven van de mensen er in die tijd uit moet hebben gezien.

Toen ik begon aan de weergave van de wereld van de elfde eeuw, kwam ik op maagdelijk terrein terecht. Er bestaat geen grafische documentatie over die tijd, met uitzondering van enkele zeldzame illustraties in een aantal manuscripten. Verder bestaat er een literaire overlevering, die bijna niets van doen heeft met het leven van alledag. Ik heb daarom gekozen voor een intuïtieve benadering, die je romantisch kunt noemen in de zin van wat ik onder romantiek versta. Geen bloemetjes en mooie landschappen, maar de geteisterde aanblik van verschrikkelijke poëtische krachten. Ik heb geprobeerd uit te drukken wat het leven kan zijn geweest van de mens temidden van een vijandige natuur, in een tijd waarin hij nog niet over een sociaal-cultureel systeem beschikt dat is ontworpen om het bestaan comfortabeler te maken. Daarbij heb ik me laten leiden door mijn reiservaringen in landen, waar nog vreselijk armoedige omstandigheden heersen. Het volstaat om te kijken naar de manier waarop de mensen daar leven om je een idee te geven hoe onze middeleeuwen moeten zijn geweest. De mens is immers door de tijd heen dezelfde mens gebleven. De strijd om het bestaan blijft een constante.

De strijd om het bestaan is een van de sterkste ingrediënten van uw reeks. Middeleeuwse verhalen gaan gewoonlijk over trotse ridders, prestigieuze toernooien, het leven in een kasteel. U probeert daarentegen het alledaagse leven van die tijd te tonen en niet alleen dat van de ridders maar ook dat van de armen.

De armen hebben ook bestaan; ze waren zelfs in de meerderheid! Hoe kun je een verhaal vertellen zonder het over hen te hebben? Om die reden heb ik als hoofdpersoon van de reeks gekozen voor een ridder die niet rijk is, die genoodzaakt is om in zijn levensonderhoud te voorzien door zijn diensten te verhuren aan anderen. Gedwongen door de omstandigheden, gaat het betere leven langs hem heen en komt hij veel in contact met het gewone volk. In die tijd waren de ridders, die geen deel uitmaakten van de kleine groep rijken, gedwongen om van hun wapens te leven. Ze moesten van toernooi naar toernooi trekken, in de hoop wat geld te verdienen, of hun diensten verhuren aan rijke heren. Er kwam hen niets aanwaaien. Die manier van leven wordt perfect beschreven in het boek *Guillaume le chevalier* van Georges Duby. Ik ben zeer door dat boek geïnspireerd bij het maken van *De torens van Schemerwoude.*

U laat op geloofwaardige wijze zien hoe het leven van alledag er voor het gewone volk uit kan hebben gezien. Angst is overal aanwezig. Steeds als een vreemdeling een gehucht nadert, zijn de mensen vreselijk bang.

Het speelt zich af in een tijdperk, waarin veel geweld heerste, waarin de armen rechteloos waren en zich niet konden verweren. De mensen met wapens schreven de wet voor. Als zij ergens voorbij kwamen, plunderden ze de voorraden en randden ze de vrouwen aan. En er zwierven heel wat bandieten over het platteland, uitschot dat voor een paar centen

er voorvaderen

or de middeleeuwen

doodde en verwoestte. Dat duurde tot in de vorige eeuw voort. Niet verwonderlijk dus, dat mensen op de vlucht sloegen bij het minste teken van aanwezigheid van een vreemde. De vreemdeling vormde voor hen een constante bedreiging.

Bent u aan de serie begonnen, omdat u een geheel andere visie op de middeleeuwen wilde uitdragen?

Aanvankelijk was ik erg naïef. Ik had geen bijzondere motivatie; ik wist zelfs niet dat ik aan een nieuwe serie begon. Alles is begonnen met het boek *Lugubere verhalen*, dat verschillende korte verhalen bevat. Ik kwam daar een paar platen voor tekort. Ik ben toen begonnen aan een verhaal dat zich in de middeleeuwen afspeelt, om die bundel compleet te maken. Het werden 24 of 25 pagina's, die ik heb laten zien aan een goede bekende die bij Dupuis werkt. Hij vond het verhaal interessant en heel geschikt als begin van een nieuwe reeks. Hij raadde me aan de intrige aan te passen voor een verhaal van 46 platen, dat een vervolg zou kunnen krijgen. Ik heb daar gehoor aan gegeven. Het eerste deel van *De torens van Schemerwoude* bestaat, ook al is het niet goed merkbaar, uit twee gedeelten. Ik heb het verhaal over de rondtrekkende komedianten vooraf laten gaan door het verhaal over Germain de metselaar, dat ik heb toegevoegd, zodat het geheel lang genoeg werd voor een album.

Hoe kwam u op het idee voor de samenhang van de serie?

Ik had meteen al het idee van een ridder die het land van zijn voorouders wil heroveren; de metafoor van de zoektocht naar het kasteel. Ik kon hem natuurlijk niet tien albums lang rond zijn kasteel laten hollen en laten proberen het terug te veroveren. Daar zouden de lezer en ik snel genoeg van krijgen. Het was dus noodzakelijk het personage in een positie te brengen, waarin hij geen gelegenheid heeft zijn landgoed te veroveren voordat hij genoeg geld heeft vergaard om een eigen legertje te betalen. Hij is dus verplicht zijn diensten aan de hoogst biedende te verkopen. Hij doet dan weer dit en dan weer dat; iets wat mij in staat stelt hem uiteenlopende avonturen te laten beleven.

Wilt u daarmee zeggen dat u de serie heeft opgezet als een reeks min of meer losstaande afleveringen?

Toen ik met *De torens van Schemerwoude* begon, deed ik dat zonder vooropgezet plan. Ik wist niet eens hoeveel delen ik ging maken. Ik dacht dat de serie tien tot vijftien albums zou gaan beslaan. Je kunt dus zeggen dat ik me met die inschatting enigszins vergist heb, want tot het einde heb ik moeite gehad om de tien delen te halen. Hoe verder ik ermee vorderde, hoe meer ik erachter kwam dat de structuur flinterdun was en dat ik verplicht was een rode lijn aan te brengen die de lezer naar een duidelijk omlijnd doel zou voeren. Vanaf deel vijf of zes wist ik min of meer welke onderwerpen ik moest aansnijden om naar het slot van het verhaal toe te werken.

Toch zijn de eerste zes delen uniformer dan meestal wordt aangenomen. Ze hebben een open en tegelijkertijd erg beheerste structuur. Allereerst is er een rode lijn, omdat ze zich afspelen op de pelgrimsroute naar Santiago de Compostella. Voorts ontdoet u zich aan het einde van elk album van een reeks personages: de lezer verliest hen uit het oog, voordat ze weer in een of ander volgend album opduiken.

Die personages dienen om in de vorm van uiteenlopende anecdotes een verband te leggen tussen verschillende episodes. Ze fungeren als een soort interpunctie; ze vormen het enige element dat het geheel van begin tot eind met elkaar verbindt.

Ik neem aan dat wanneer ze in één deel aan hun lot worden overgelaten, u weet wanneer we hen in een volgend deel weer tegen zullen komen. Dat moet u toch al van tevoren hebben bedacht.

Ik weet wel dat ze weer zullen opduiken, maar niet precies hoe en in welke omstandigheden. Ze doen zo'n beetje dienst als geboefte op afroep. Je kunt hen als auteur laten opduiken als het je uitkomt.

De eerste zes delen lijken los van elkaar te staan, vooral omdat de toonzetting per album verschilt. In Eloïse van Grimbergen *wordt het zelfs grappig, met de introductie van de oude man die gehecht is aan z'n kip*

Dat personage is niet onmisbaar voor het verhaal, maar als je hem weglaat boet het verhaal aan sfeer in. Het is tegelijkertijd een schrijverstrucje. Wanneer je je hoofdpersonen ergens naar toe stuurt en de reis meerdere dagen duurt, kun je hen niet de hele tijd blijven volgen want er gebeurt niets. Op zo'n punt maak je een uitstapje naar die goede man met z'n kip. Vervolgens kun je weer teruggaan naar je reizigers, omdat er inmiddels tijd is verstreken en een afstand is afgelegd, zonder dat je over die reis veel hoeft te vertellen

In Reinhardt *raakt het verhaal aan het bovennatuurlijke, wanneer een broodmager meisje regelmatig op onverwachte plaatsen opduikt, om de hoofdpersonen te vertellen over een mysterieuze schone vrouwe*

Algemeen beschouwd, heb ik niets verzonnen over het leven van mensen in de middeleeuwen. Wel heb ik in het verhaal allerlei volksgeloof verwerkt dat in die tijd wijd en zijd verspreid was, zoals dat in de schone vrouwe.

Wat grafiek betreft, is het album Sigurd *een krachttoer, nu dat zich grotendeels in de mist afspeelt.*

Dergelijke tekeningen leveren geen bijzondere problemen op. Ik zou eerder zeggen dat dergelijke pagina's me gemakkelijker afgaan dan wanneer de actie zich afspeelt in de brandende zon. Ik houd van bijzondere lichtvallen en van mist in het bijzonder. Een nevelig landschap ziet er volslagen anders uit dan bij gewoon daglicht. Een deel houdt zich verscholen en een ander deel ziet er mysterieus uit.

Vanaf deel zeven, waarin Aymar van Schemerwoude naar het beloofde land vertrekt, wordt de reeks meer een samenhangend geheel.

Aanvankelijk was ik helemaal niet van plan mijn personages naar het Midden-Oosten te sturen. Ik wilde het niet aanpakken zoals iedereen, die bij het woord middeleeuwen meteen denkt aan de kruistochten. Aan het einde leek het me echter interessant het ware gezicht te tonen van de christenen, die Jeruzalem hebben veroverd en vernield en die een verschrikkelijk spoor hebben nagelaten. Ze hebben gemoord en gebrandschat. Ik wil de muzelmannen niet uitsluiten, want zij hebben op hun beurt bloedbaden aangericht onder christenen. Kruisridders zijn lang beschouwd als goede gelovigen. Maar het waren horden op buit beluste plunderaars, die niet terugschrokken voor de ergste gruweldaden om zich de pens vol te kunnen vreten.

In de delen 7, 8 en 9 wordt eenzelfde doel nagestreefd: Aymar van Schemerwoude moet het geld vinden dat hij nodig heeft om zijn befaamde torens te kunnen heroveren. Heeft u hem de benodigde middelen verschaft om zijn oude droom te verwezenlijken, teneinde een einde aan de reeks te kunnen maken?

Op dat moment wel, ja. Vanaf deel 8 wist ik, dat ik de serie moest afronden. De laatste drie delen zijn vanuit die optiek verteld.

Was het daartoe noodzakelijk uw hoofdpersoon te laten terugkeren naar Schemerwoude, om daar een einde te maken aan de tocht die zijn levensloop heeft bepaald?

Ja. Ik had in m'n hoofd zitten, dat ik hem de kans moest geven zijn kasteel te heroveren. Dat was noodzakelijk; ik heb daar volstrekt geen

spijt van. Zeker niet, omdat de lezer die beroemde torens niet te zien krijgt. Aymar ook niet trouwens, want hij sterft vlak voor de herovering. Het effect van de dooltocht als metafoor voor een ideaal, dat mijn hoofdpersoon gedurende de hele serie heeft beheersd, blijft daardoor intact.

U heeft op overtuigende wijze het leven van alledag in de elfde eeuw uitgebeeld. Uw intuïtie heeft u daarbij goed geholpen, maar ik neem aan dat de weergave van bepaalde aspecten van het leven van toen u niettemin voor ernstige problemen moet hebben gesteld.

Wat me altijd moeie heeft gekost, dat zijn de bouwwerken. Je moet over nauwkeurige kennis beschikken met betrekking tot de architectuur uit die tijd. In het eerste deel ben ik in de fout gegaan. Ik heb een kasteel getekend, dat een beetje te ingewikkeld is voor die periode. Om die reden heb ik later vooral houten kastelen laten zien, die beter passen in de merovingische tijd. In de tijd waarin de strip zich afspeelt, waren stenen burchten een zeldzaamheid. Er bestonden er wel een paar, maar die behoorden uitsluitend toe aan de grootste heren.

Leverde de weergave van kleding geen problemen op?

Met betrekking tot kleding mogen we ervan uitgaan dat de mensen uit die tijd niet erg veel fantasie hadden. Wanneer je documenten bekijkt, waarop scènes uit het dagelijkse leven zijn afgebeeld, kom je steeds dezelfde kleding tegen. Alles wat we weten, is dat de gewone man geen kleuren mocht dragen; zijn kleding was grijs of bruin. Kleuren waren voorbehouden aan de mantels van de heren.

Heeft u zich uitvoerig gedocumenteerd?

Ik heb enorm veel documentatie verzameld over de architectuur uit die tijd, al heb ik nooit een gebouw rechtsreeks overgenomen. Ik heb alles bedacht op basis van de bronnen waarover ik de beschikking had.

De plaat uit het eerste deel, waarop een groep ambachtslieden een kerk bouwt, heeft u die ook zelf bedacht?

Ja. Het enige dat ik heb overgenomen, is het systeem om het in aanbouw zijnde bouwwerk te stutten. Ik heb dat wel vereenvoudigd weergegeven, want als ik het helemaal had uitgewerkt, zouden de vele palen en balken het bouwwerk geheel aan het gezichtsveld hebben onttrokken! Tekenaars zijn vaak verplicht kunstgrepen toe te passen om de tekeningen leesbaar te houden. In deel elf moest ik de geschiedenis om soortgelijke redenen enigszins geweld aandoen. We weten hoe soldaten gekleed waren, maar we weten ook dat slechts enkelen van hen over het voorgeschreven uniform beschikten. Zelfs de soldaten uit het leger van Napoleon droegen nog wat ze op het slagveld, vaak van de vijand, te pakken konden krijgen. In werkelijkheid zag een leger er helemaal niet uniform uit. Als je die historische werkelijkheid in je verhaal wil respecteren, kan de lezer de leden van de partijen die met elkaar slag leveren niet meer uit elkaar houden. Je bent gehouden de soldaten uit één kamp van dezelfde gemeenschappelijke kleur te voorzien, ook al speel je dan vals met historische bewijzen.

Je merkt dat u zich zich met name met betrekking tot de kruistochten bijzonder goed heeft gedocumenteerd. De landschappen van Capadocië zijn zeer treffend weergegeven.

Voordat ik aan het betreffende album begon, ben ik daar geweest om sporen te kunnen terugvinden. Maar, nogmaals, er is geen enkele tekening die overeenkomt met een foto die ik tijdens die reis heb genomen. Alles is verzonnen, op basis van stukjes van verschillende foto's. Ik haat copiëren. Dingen natekenen die al bestaan, zou me enorm vervelen.

Kost het maken van een scenario u veel moeite of gaat het min of meer vanzelf?

Niets gaat vanzelf! Natuurlijk zijn sommige scènes eenvoudiger dan andere. Als het te gemak kelijk gaat, zet ik er vraagtekens bij. Wat makkelijk is, is saai. Een verhaal is een subtiele combinatie van een veelvoud van elementen. Je stuurt de hoofdlijnen, maar tegelijkertijd ook zijplotjes die op een gegeven moment met de hoofdlijnen samenvloeien. Ik ga uit van een synopsis per album, maar als ik het uitwerk doe ik dat in stappen van vijf of zes pagina's. Ik ben niet in staat een verhaal in één keer te schrijven. Ik weet waar ik naar toe werk, maar ik schrijf het verhaal stukje bij beetje om altijd ruimte open te laten voor nieuwe ideeën die gaandeweg kunnen opkomen. Als ik het scenario in één keer zou schrijven, zou ik me bij het tekenen behoorlijk gaan vervelen, want dan zou ik op voorhand alles weten wat er gaat gebeuren. Dan zou er geen ruimte meer zijn voor verrassingen, fantasie en vrijheid; voor de verbeelding tijdens het vuur van de schepping.

Na in 1994 met De torens van Schemerwoude *te zijn gestopt, geeft u er nu een vervolg aan.*

Een vervolg wil niet meer zeggen dan dat het geen nieuwe serie is en dat er om de zoveel tijd een nieuw deel van uitkomt. Het uitgangspunt is eenvoudig: ik breng een verband aan in de tijd, door in verschillende historische periodes nazaten van Aymar van Schemerwoude tot onderwerp te nemen. Het vervolg begint in het voorjaar van 1281 en eindigt om precies te zijn op 29 maart 1282, bij de dageraad van wat men de Siciliaanse vespers noemt. Op 30 maart kwamen de Siciliaanen in opstand tegen de troepen van de hertog van Anjou die het eiland bezet hielden. De Fransen verafschuwden de Siciliaanen; ze gedroegen zich als absolute heersers over Sicilie, dat ze letterlijk hebben gerüneerd. Het stond me wel aan om ervan uit te gaan dat een nakomeling van Aymar van Schemerwoude deel zou hebben uitgemaakt van de Franse troepen Ik laat hem het eiland op de 29e maart verlaten, zodat hij kan ontkomen aan de slachting van de volgende dag, die door bijna geen enkele Fransman is overleefd. Ik kon me niet voorstellen dat een fictief personage aan die slachting zou ontkomen, tesamen met de drie of vier mensen die het in werkelijkheid hebben overleefd.

Wat bepaalt uw keuze voor de historische periodes, die in de volgende delen aan bod zullen komen?

Ik heb nog geen flauw idee. Dat ik *De torens van Schemerwoude* weer heb opgenomen, is eerlijk gezegd om een verhaal te vertellen dat zich afspeelt op het moment dat de troepen van Hernan Cortès Mexico binnenvallen. Welnu, om ineens van het jaar 1100 in 1500 uit te komen, zou een veel te grote stap zijn. Een overgangsperiode was dus noodzakelijk. Ik heb me afgevraagd waar ik mijn personage naar toe zou sturen. Ik wilde een verhaal maken, dat zich in de zon zou afspelen, in het decor van El Cid. Zodoende kwam ik op de Fransen die Sicilië hebben veroverd en heb van daaruit het verhaal uitgewerkt.

De volgende episode speelt zich dus in Mexico af?

Dat is erg waarschijnlijk, maar ik weet nog niet wanneer ik daaraan toe zal komen

Waarom die belangstelling voor Mexico?

Ik wil graag beschrijven hoe Tenochtitlàn er in die tijd uitzag; een stad aan het water, met huizen op palen, kano's enzovoorts. Ik wil de Indiaanse mentaliteit benaderen en proberen te doorgronden en het gewone leven van het Azteekse volk beschrijven; begrijpen wat andere mensen niet kennen. Er zit altijd een etnologische kant aan mijn verhalen.

Wat wordt dan de band tussen de serie, zoals we die nu kennen, en de albums die zich enkele eeuwen later afspelen?

Die zal worden gevormd door de hoofdpersoon zelf. De verschillende nakomelingen van Aymar van Schemerwoude zullen zijn lichamelijke kenmerken krijgen, zodat men hen kan beschouwen als steeds hetzelfde personage. Natuurlijk zullen er ook kleine verschillen zijn. De Schemerwoude uit Sicilië is wat jonger dan Aymar en hij heeft niet het zelfde kapsel, maar dat zijn minieme verschillen. De lezer herkent hem onmiddellijk.

Hebben de nazaten ook het zelfde karakter als hun voorvader?

Jazeker, dat zal niet noemenswaardig veranderen. De hoofdpersonages blijven onveranderlijk. Ik kan hen niet kunstmatig veranderen. Daarvoor zit er teveel van mezelf in hen!

Welke karaktertrekken deelt u met hen?

Ik probeer hen te laten lijken op een ridder, zoals deze zou moeten zijn, maar dan met een hoop onvolkomendheden. Net als zij, probeer ik bepaalde principes in acht te nemen, maar heb ik mijn zwakheden

Dit vraaggesprek verscheen oorspronkelijk in het Franse tijdschrift Vécu bij gelegenheid van de voorpublicatie van Assunta, het elfde deel uit de reeks De torens van Schemerwoude en werd afgenomen door Ricardo Alvarez. Nederlandse bewerking en vertaling: Paul van Gremberghen. De illustraties bij dit artikel die niet uit de albums afkomstig zijn, zijn overgenomen uit Hermann: Une monographie van M. Jans en J. F. Douvry. Uitg Mosquito

ACACIALAAN

Jan Grouwstra

Vanuit zijn woning in een oude zuivelfabriek, bekijkt Jan Grouwstra regelmatig het Friese landschap. En wat hij in de wereld om zich heen ziet, bevalt hem lang niet altijd. Tekenen is voor de 32-jarige stripmaker dan ook een welkome afleiding

„Op mijn 25ste ben ik serieus met tekenen begonnen. Als kind tekende ik ook al wel, maar toen ik wat ouder werd ben ik gestopt. Ik heb het weer opgepakt uit desillusie in de maatschappij. Ik ben jarenlang actief geweest in de kraakbeweging. Ik had andere ideeën over de richting die de wereld op zou moeten gaan. In plaats van dat er meer ruimte is gekomen om allerlei dingen te doen, is het in de jaren tachtig alleen maar strakker geworden. Toen ik nog actief was in de beweging, had ik het idee dat er nieuwe dingen stonden te gebeuren. In plaats daarvan werd alles conservatiever en werden alternatieve bewegingen doodgeslagen. Tekenen is voor mij daarom een goede uitlaatklep. Je maakt iets wat van jezelf is, het geeft je de vrijheid iets te uiten zonder dat je gevangen zit of gekanaliseerd wordt door de maatschappij. Ik kan er mijn eigen weg in vinden."

Toch wil Grouwstra in zijn strips geen maatschappijkritiek leveren. Daar gaat het hem niet om

„Ik kijk wel naar de wereld om me heen, maar focus me niet op de onvrede die ik daarmee heb. Ik laat een beeld of gevoel op me inwerken dat voorkomt uit de dingen die ik meemaak. Daarna verzin ik er een verhaaltje om heen. Het gaat me echter heel sterk om het gevoel. Ik wil niet het belerende vingertje opsteken, mijn werk moet kunnen worden gelezen als vermaak. Mijn strips hebben vaak iets dromerigs. Ik wil eerder een ontsnappinkje uit deze wereld bieden dan een commentaar erop."

Zoals zoveel stripmakers kan de geboren en getogen Fries niet leven van zijn werk. Hoewel hij zelf nooit een tekenopleiding heeft gevolgd, verdient hij wat bij door tekenles te geven op creativiteitscentra

„Toen ik begon te tekenen, wilde ik voornamelijk lange verhalen maken. Maar als je wilt publiceren, moet je juist korte strips maken. De redactie van het Friestalige tijdschrift *Frysk en Frij* vroeg of ik een strookje voor hen wilde tekenen. Ik ben toen begonnen met de strookjesstrip Viktor. Hoewel die vorm van strips me tot dan toe niets zei, beviel het me goed. Helaas is het blad vorig jaar failliet gegaan."

Sinds twee jaar staat zijn strip Alex *in* de Leeuwarder Courant *en* het Friesch Dagblad. *Daarnaast is zijn werk de Friese grenzen eindelijk overgestoken voor publicaties in bladen als* Zone 5300, Gr'nn *en* Beeldstorm

„Ik probeer iedere dag iets te tekenen, maar ik ben niet meer zo fanatiek als vroeger. Toen dacht ik nog door te kunnen breken als tekenaar, maar dat gevoel heb ik al jaren niet meer. Ik ben wel tevreden over wat ik doe, maar er zijn zoveel tekenaars van mijn kaliber in Nederland. Momenteel solliciteer ik dan ook naar ander werk. Ik vind mezelf geen uitschieter in vergelijking met bijvoorbeeld Jeroen de Leijer Hij weet aan te slaan met een strip die geen makkelijke

ALEX
ALARM!
Jan Grouwstra
ALS DE SIRENE GAAT...
GA DAN ZO SNEL MOGELIJK NAAR BINNEN..
SLUIT RAMEN EN DEUREN..
IS ER NOG VOLDOENDE PROVIAND IN HUIS ?
ZET UW T.V. AAN..
EN SCHAKEL NAAR 'HET KLEINE HUIS OP DE PRAIRIE', VEEL PLEZIER!
CRUNCH

grappen biedt. Daarnaast heb ik veel bewondering voor Jesse van Muylwijck en Peter de Wit, die ieder dag weer een origineel idee hebben."

Hoewel Grouwstra ervan uit gaat dat zijn werk altijd slechts een klein publiek zal bereiken, zal hij door blijven gaan met tekenen

„Uit wat ik maak, put ik bevrediging", *vertelt hij.* „Veel tekenaars lopen op tegen de geringe waardering voor strips. Het blijven altijd grapjes in de kantlijn van een krant of een tijdschrift. Als verhalend medium is strip vrijwel dood in Nederland."

Van de strips die niet dood zijn, heeft Grouwstra over het algemeen geen al te hoge pet op. Veel van wat wordt gepubliceerd is naar zijn mening te simpel.

„Strip biedt meer mogelijkheden dan wordt uitgeprobeerd. Baudoin doet echt iets nieuws met het medium. Chester Brown en Julie Doucet ook. Zij hebben heel duidelijk een eigen taal ontwikkeld. Ik hou van tekenaars die iets eigens hebben, zowel in taal als in tekeningen of opbouw. Zelf probeer ik ook zo authentiek mogelijk te zijn. Toch wordt mijn werk wel eens vergeleken met dat van atomium-tekenaars als Chaland. Ik denk dat dat komt doordat ik, net als zij, de werkwijze heb van een ouderwetse tekenaar: ik kijk naar de wereld om me heen en stileer op basis van de natuur. Veel huidige tekenaars laten die natuurlijke vorm los en hebben weinig respect voor perspectief of anatomie, om maar vooral origineel te zijn. Dat kan heel verfrissend werken, maar het moet geen verplichting worden zo autonoom mogelijk te tekenen."

Hoewel (of misschien juist wel omdat) Grouwstra ernaar streeft zo authentiek mogelijk te zijn, publiceert hij de laatste tijd ook werk onder een andere naam: Thom Oppewal. Waar de strip Alex wat dromerig aandoet, daar draait het in het werk van Oppewal meer om een vast thema.

„Ik wilde iets anders doen dan wat ik met Alex deed. Ik vond het leuk om een puber te tekenen die alleen op seks uit is. In *Alex* is alles afgewogen, in Thom Oppewal kan ik meer vrijuit tekenen en maar zien waar ik uitkom. Omdat het inhoudelijk zo'n andere strip is, wilde ik er een andere merknaam onder zetten. Maar het heeft niet gewerkt. Iedereen herkende mijn stijl meteen." **Hans van Soest**

MKOR
JAN GROUWSTRA
IN 1957 WERD DOOR DE RUSSEN HET HONDJE LAIKA DE RUIMTE INGESCHOTEN
VANWEGE HET ENORME SUCCES HIERVAN WERDEN IN DE 30 JAAR HIERNA DUIZENDEN HONDEN DE RUIMTE IN GELANCEERD.
OP AARDE BLEVEN ALLEEN DE KATTEN OVER ALS VRIEND VAN DE MENS. ZIJ KREGEN NU DAN OOK ALLE AANDACHT
RRRRR
RRR
RRRR
POP
HÈ, JAMMER
'T WAS MAAR EEN DROOM

PrikBord

Geruchten als zou het slecht gaan met uitgeverij **Casterman** en dan vooral met de afdeling strips, worden door de nieuwe man Guido Jonkheere kordaat ontzenuwd. "Dat *(A Suivre)* stopte had te maken met de daling van het aantal abonnees tot onder het 'break-evenpunt'." Wel kondigt Jonkheere, die negen jaar voor uitgeverij *Dupuis* werkte, aan dat er een 'sober beleid' gevoerd gaat worden voor 1999. Hij benadrukt dat het stripfonds zeker niet afgebouwd zal worden GZ

Uit de postbus haalden we een triomfantelijke ansichtkaart van de **Stichting Het Nederlands Stripmuseum**. Juichende handjes gingen vergezeld van tekstballonnen die meldden dat het Stripmuseum definitief door gaat. Deze onverwachte doorbraak is mogelijk geworden door het combineren van strips met multimedia en informatietechnologie. Voor deze opzet had de gemeente Groningen meer geld over dan voor strips alleen. Hoewel we ons de vreugde en opluchting van het stichtingsbestuur goed kunnen voorstellen, lijkt het er op dat ze hun ziel aan de duivel hebben verkocht, en zoals de literatuur ons leert, zijn dat zelden gunstige transacties. Te vrezen valt dat over tien jaar in Groningen een museum staat waar iedereen zich kan uitleven op computers en aanverwante zaken terwijl in de kelder ook nog een paar stripboekjes liggen te verstoffen. En dan te bedenken dat zelfs na deze overeenkomst de financiering nog steeds niet helemaal rond is. JN

Het gaat niet goed met **SjoSji**. Vooral het gebrek aan voldoende advertentie-inkomsten dreigt het stripblad fataal te worden. Middels een brief zijn de medewerkers van de situatie op de hoogte gesteld en begin september ging de herstijlde *SjoSji* vergezeld van een redactioneel schrijven aan de abonnees. Om het hoofd boven water te houden, gaat het blad maandelijks verschijnen onder de naam **SjoSji striparazzi.** Het eerste nummer ziet er fraai uit, maar aan

Fam ile Fortuin door Mars

al het moois is de afkickroute voor de trouwe lezertjes al af te lezen; duur papier binnenin eruit, duur papier omslag eruit, minder pagina's. Als pleister op de wond kunnen de abonnees gratis een album aanvragen van het abrupt afgebroken *Storm*-verhaal.
Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat een aantal stripmakers niet meer aan de bak zal komen of in ieder geval met een geringere afname rekening zal moeten houden. Het verdwijnen of zelfs afslanken van *SjoSji* is bijna rampzalig te noemen voor het Nederlands stripklimaat. Het blad was voor jonge stripmakers nog het enige podium om onder de aandacht van een groot en jeugdig publiek te komen. JN

Dat de Amerikaanse markt is vergeven van de merchandising, zal geen nieuws zijn. Dat daar maar zo af en toe iets echt leuks of opvallends tussen zit, evenmin. Tot de positieve uitzonderingen behoren de **Bone**-poppetjes, die omstreeks deze tijd leverbaar moeten zijn. In de eerste *wave*, zoals dat zo mooi heet, verschijnen figuurtjes van Fone Bone, Smiley Bone, Phoney Bone, Thorn en -natuurlijk- een *rat creature*. De poppetjes zijn het resultaat van een samen werking tussen comics-distributeur Diamond en FAO Schwartz, de grootste speelgoedwinkel ter wereld. Tot de reeks gaan ook specials behoren, die alleen door Diamond worden aange-boden. De eerste daarvan komt samen met de eerste gewone poppetjes op de markt en stelt Fone Bone voor in de rol van Ahab, de kapitein uit Herman Melville's roman Moby Dick. Wie de strip leest, zal het wel begrijpen. De figuurtjes gaan ruim $ 7.00 per stuk kosten; de specials ruim $ 10.00. Eindelijk een alternatief voor die massa's smurfenpoppetjes. PvG

Asterix zal niet langer worden uitgegeven door Dargaud. Na een jarenlang juridisch steekspel heeft de rechter bepaald dat de rechten op de eerste 25 albums die door Dargaud zijn uitgegeven bij tekenaar Albert Uderzo berusten. Al eerder had een Franse rechter dit gezegd, maar Dargaud heeft nu het hoger beroep verloren. Voor de uitgeverij is het een forse financiële aderlating. Dargaud moet Uderzo een schadevergoeding van 1,8 miljoen gulden betalen, omdat de rechter vond dat Uderzo's belangen zijn geschaad. De tekenaar bezat al de rechten op de albums die hij maakte na de dood van medeschepper René Goscinny. Van de strip zijn inmiddels 250 miljoen

DE BEST VERKOCHTE STRIPS VAN DE MAANDEN JULI EN AUGUSTUS

SERIES

1 **Trigië 19: De vergeten vallei**
2 **Sasmira 1: Oproep uit het verleden**
3 **Casper & Hobbes 4: Buitenaardse griezels**
4 **Biggles 11: De bliksem van Wodan**
5 **Marsipulami 12: Gesjoemel in Jollywood**
6 **Elfquest, de verborgen jaren 6: Zingen met de wolven**
7 **Rode ridder 168: Fata morgana**
8 **Elfquest 44: De list van Winnowil**
9 **Thomas Noland 5**
10 **Joop Klepzeiker 13**

Wat? Sjosji verschijnt nog maar een keer in de maand en zonder Storm en Franka? Het aantal abonnees zal wel weer flink dalen. Houden we straks alleen Donald Duck, Robbedoes en Tina over!

Zomerslapte! Gelukkig trekt het het volgende kwartaal weer aan

OVERIG *)

Een familiekwestie (Eisner) 1
De koning van de kwallen (Ségur) 2
Ghost world (Clowes) 3
Kama sutra (Manara) 4
De cyclus van Cyann 2: Zes seizoenen op Ilo (Bourgeon/Lacroix) 5
Kid Congo (Loustal/Paringaux) 6
Inspecteur Netjes (Kolk) 7
Not quite dead (Shelton) 8
Gordijnen voor beginners (Giesen) 9
Piero (Baudoin) 10

Koshka is opnieuw zo'n typische strip met een mooie kaft en tegenvallend binnenwerk. Wordt vaak ingekeken en bijna even vaak weer terug gezet

De Zer Lijst komt tot stand dankzij de volgende winkels. Het B-Gevaar, Balloon Ex press, De Boekenhalte, Eppo, Franka Gilles de Geus, Gobelijn, Het besloten land, Het land van langvergeten, Lambiek, Leidse Stripshop, Mieke's Stripteek, Noord, Paard van Troje, Plok, strips en ch.., dinges!, De Poort, De Rat, Snoek, De Strip, 't Stripje
Ook het commentaar .s afkomstig van de deelnemende winkeliers.

*) De lijst "overig" bevat one shots, tweeluiken en trilogieën

exemplaren verkocht in 41 verschillende talen. HvS

Stripmakers in de VS treden steeds vaker op de bres voor de vrijheid van meningsuiting. Dat blijkt nodig omdat de fatsoensrakkers aan de overkant van het water er nogal eens een loopje mee nemen. O.a. *Dave Sim, Neil Gaiman, Frank Miller, Mike Mignola, Jaime Hernandez en Mike Allred* trekken in de bundel **Free Speech** (OniPress, $2.95) gezamenlijk van leer tegen de censuur. Bedenk: wat je nu over Amerika leest, krijgen we hier over vijftig jaar voorgeschoteld! PB

Carl Barks heeft zich niet kunnen onttrekken aan de rechtszakenrage die al jarenlang aan de overkant van het water woedt. De enige echte *Duck*-tekenaar wordt door uitgever Bruce Hamilton van Gladstone/Another Rainbow beschuldigd van breuk van een contract dat in 1982 was gesloten. Daarin kreeg Hamilton het exclusieve recht om schilderijen die Barks van DD had gemaakt als litho's uit te geven. Barks en zijn managers Bill Grandey en Kathy Morby hebben de afgelopen jaren zelf een stroom van litho's op de markt gebracht.
Een complicerende factor is dat Barks zelf zijn (ex-)managers Grandey en Morby ook heeft aangeklaagd. Niet alleen omdat ze hem nog geld schuldig zijn, maar ook omdat zij verregaand misbruik zouden hebben gemaakt van zijn diensten. Hamilton en Barks schijnen er inmiddels uit te zijn, Grandey en Morby kunnen hun borsten nog natmaken, hoewel zij zeggen nooit iets zonder medeweten van Barks te hebben ondernomen. De rechtsgang wordt bemoeilijkt door de hoge leeftijd van Barks en zijn slechte gezondheid. Wij worden er al behoorlijk moe van, dus hoe zal de 96-jarige Barks zich voelen? PB

We zijn er nog niet uit of we het erg serieus moeten nemen, maar diverse Franstalige bronnen maken melding van plannen van het **Franse stripmuseum** in Angoulême om de befaamde raket uit de *Kuifje*-albums *Raket naar de maan* en *Mannen op de maan* na te bouwen. In schaal 1 op 1, wel te verstaan. Met een hoogte van 53 meter moet de raket voor Zuidwest-Frankrijk een publiekstrekker worden zoals de Eiffeltoren dat voor Parijs is. Wij zien de busladingen toeristen zich al door die nauwe mangaten wurmen. PvG

Liefhebbers van zwijgende strips moeten hun oren spitsen, het tweede nummer van het tijdloze blad **Zeitraum** is uit. Dit is een bijzonder sober vormgegeven, maar accuraat gekopieerd boekje met tekstloze

strips van hoofdzakelijk Nederlandse tekenaars (oud werk van oa Erik Kriek, Marcel Ruiters, Barbara Stok). Slimme zet en misschien is 'global thinking' wel de toekomst voor de small press. Het boekje kost zeven gulden in de winkel, maar je kunt ook vier nummers bestellen door DM20, £7, FF70 of $10 (reken zelf uit hoeveel guldens dit zijn) te sturen naar Andy, PO Box 8892, London SW 15. GZ

Er lijkt een nieuwe trend te ontstaan met het uitgeven van **begeleidende boekjes** bij nieuwe albumuitgaves. *Oog & Blik* en *De Harmonie* knutselden een preview in elkaar bij Peter van Dongens *Rampokan* (zie Laatste Oordeel). Hierin wordt de lange ontstaansgeschiedenis uit de doeken gedaan, de thematiek uitgelegd en de relatie van de auteur met Indonesie toegelicht. Dit alles is verluchtigd met schetsen en vier cover-ontwerpen die het uiteindelijk niet gehaald hebben. Deze reclame is niet graris, het kost ongeveer een tientje. Ook bij het nieuwe boek van Bilal (zie Laatste Oordeel) kan er een extra informatieboekje worden gekocht. Uitgeverij *Les Humanoïdes Associés* pakt het allemaal iets sjieker aan. Dik papier,

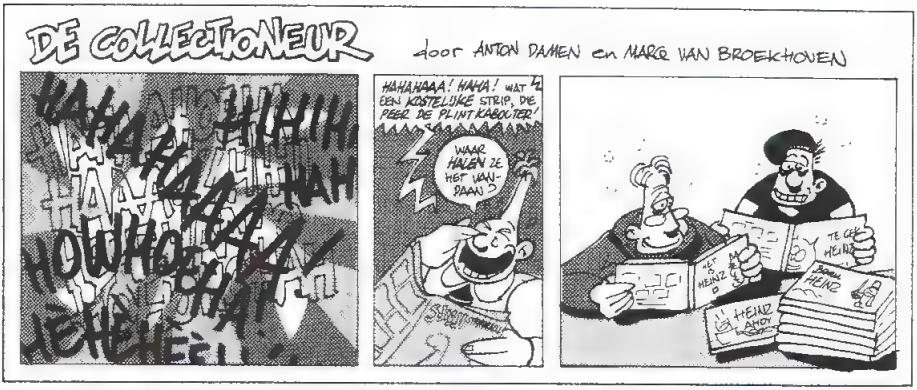
DE COLLECTIONEUR
door ANTON DAMEN en MARC VAN BROEKHOVEN
HAHAHAAA! HAHA! WAT EEN KOSTELIJKE STRIP, DIE PEER DE PLINT KABOUTER!
WAAR HALEN ZE HET VANDAAN ?
TE GEK HEINZ
HEINZ ANNO

mooie kleurenplaten en een uitgebreid interview met Bilal. Zeer lezenswaardig, maar helaas alleen voor mensen die geen problemen met de Franse taal hebben. Te koop in de winkel voor *f* 12,50. GZ

Van 26 september tot 3 oktober verzorgen de leden van de Branche Vereniging Stripspeciaalzaken een **stripboekenweek.** In die periode krijgen striplezers bij de aankoop van strips voor een bedrag van *f* 25,- of meer, bij een dertigtal stripwinkeliers gratis een stripboek. Het geschenk is een bundeling van tien korte strips die in 1991 onder de titel: *Een Hollands drama* in *De Volkskrant* werden gepubliceerd

J Berk

Het initiatief van deze stripboekhandelaren is luid toe te juichen, maar natuurlijk zou zo'n aktiviteit een onderneming van alle Nederlandse (en Vlaamse?) stripwinkels moeten zijn. JN

De indrukwekkende studie van Huib van Opstal over Hergé, **Essay RG,** heeft na vier jaar een vertaling in het Frans gekregen. De Franse versie werd onlangs uitgegeven door Lefrancq en kreeg een goed onthaal in de Franse pers. PvG

Pssstt...! Vraag als er even niemand oplet in je favoriete stripwinkel stiekem naar de nieuwe **Giant Superman Annual # 1** (80 pag, $ 4.95). Deze uitgave bevat een originele Superman-aflevering uit 1960, het debuut van Supergirl en Lori Lemaris en vier verdere verhalen. PB

Na het voltooien van de reeks *Chinees rood* werkt **Thierry Robin** voor de Franse uitgever Delcourt aan een nieuwe serie, die door de auteur wordt omschreven als 'de X-files ten tijde van Edgar Allen Poe'. Het eerste deel staat in de planning voor voorjaar 1999. De hoofdrollen zijn weggelegd voor een mysterieuze man, met de merkwaardige naam Koblenz, en een jonge vrouw, Clara. Wie de prenten heeft gekocht die uitgeverij *De Pionier* onlangs van de hand van Thierry Robin uitgaf, zal zien dat daarop twee mensen zijn afgebeeld die een opvallende gelijkenis vertonen met de hoofdrolspelers van Robins nieuwe strip. Heeft Nederland eens een keer de primeur van een strip, die in het Frans nog moet verschijnen. PvG

Bij sommige bevolkingsgroepen liggen bepaalde zaken zo gevoelig, dat iedereen bij voorbaat al bang is ze voor de schenen te schoppen. Redacteur Joey Cavaleri van DC schrapte daarom de woorden 'jood' en 'joods' uit een aflevering van **Superman: Man of Steel** die nota bene over de Holocaust ging! Die Cavaleri is behoorlijk creatief bezig geweest... Maar zijn extreme fijngevoeligheid werkte als een boemerang. De joods-Amerikaanse *Anti-Defamation League* noemde het weglaten van de woorden een belediging, maar nam grootmoedig genoegen met de nederige excuses van DC-hoofdredacteur Jenette Kahn. PB

Peter Bagge stopt met de strip *Hate.* Na bijna twintig jaar vrolijke satire op het dagelijks leven in de Amerikaanse maatschappij, gezien vanuit het oogpunt van de intelligente, maar enigszins lamzakkerige Buddy Bradley, vond Bagge het welletjes: "Het werk dreigde wat bleekjes, wat achterhaald te worden. Dit is een goed moment om te stoppen, nu ik nog een voorsprong heb op de rest."
De serie zal in september of oktober worden afgesloten met de uitgave *Hate Jamboree* (Fantagraphics, $3.95), een aflevering met een complete bibliografie, researchmateriaal, zeldzame verhalen en een vooruitblik op de toekomstige projecten van Bagge (40 jaar). "Er zit veel obscuur spul in", beloofde Bagge tijdens een interview met The Comics Journal PB

Het wordt weer herfst. Niet alleen vallen de bladeren van de bomen, het regent ook weer prijzen. Met de stripdagen voor de deur, heeft het Stripschap op voordracht van een commissie, weer haar jaarlijkse prijzen uitgereikt. De **Stripschapprijs** gaat dit jaar naar Joost Swarte en waarschijnlijk zullen er maar heel weinig mensen zijn die daar moeite mee hebben. Het Stripschap geeft hem de prijs voor zijn veelzijdig oeuvre en het feit dat de strip de inspiratiebron vormt voor al zijn overige werk.
De **Prijs voor Bijzondere Verdiensten** is toegekend aan Hansje Joustra omdat hij volgens de commissie op prijzenswaardige wijze zijn zakelijke activiteiten weet te koppelen aan zijn liefde voor het beeldverhaal. JN
Het Stripschap is niet de enige instantie die in het kader van de stripdagen stripmakers prijst. Gaststad Breda heeft een aantal jaren geleden **De Grote Prijs van Breda voor strips** ingesteld om aanstormend en/of jong talent aan te moedigen op de ingeslagen stripweg voort te gaan. In de ogen van de jury was dit jaar Yuri Landman aanstormend en talentrijk genoeg om de prijs in ontvangst te mogen nemen. Volgens het juryrapport was de prijs vooral een blijk van waardering voor het feit dat Landman het niet zoekt in kort, komisch werk, maar als een van de weinigen verhalende strips probeert te maken met aandacht voor de karakters van zijn personages. JN

In deze rubriek al vaker aangekondigd, maar nu haar voltooiing naderend, is de vervolgcyclus van **Op zoek naar de tijdvogel**. De vervolgdelen worden opnieuw geschreven door Serge Le Tendre, maar getekend door Dominique Lidwine, van wiens hand vorig jaar de strip *De laatste wolf van Oz* verscheen bij uitgeverij Talent. Régis Loisel, de oorspronkelijke tekenaar van De Tijdvogel, blijft als inkleurder bij het nieuwe projekt betrokken. PvG

Niet alleen personen worden door het Stripschap met lauweren omkranst. Traditiegetrouw zijn er een aantal oorspronkelijk Nederlandse strips en enkele vertaalde strips ieder in een eigen categorie, genomineerd voor **album van het jaar**. Van eigen bodem dingen *Eefje Wentelteefje* van Jeroen de Leijer, *De ogen van de Roerganger* uit de *Franka*-reeks van Henk Kuijpers en Lian Ong's *Horizon* mee naar eeuwige roem. De buitenlandse competitie wordt gevormd door *De laatste der laatsten* van Tardi, het eerste deel van *Sasmira* van Laurent Vicomte en *Ghost world* van Daniel Clowes. Tijdens de stripdagen zal bekend gemaakt worden wie de uiteindelijke winnaars zijn. JN

Het album **Horizon** van Lian Ong won tijdens de stripdagen in Haarlem de publieksprijs. Het leek ons een terechte en aangenaam blijk van waardering. Niet iedereen zag het op deze manier. Kees Kousemaker trok spontaan de poeplap om het gemis aan een financiële vertaling van deze waardering te compenseren.
Uit Groningen ontvingen we een brief van vier stripliefhebbers die zich

Horizontalen noemen die eveneens vinden dat Lian Ong meer had verdiend dan de publieksprijs in Haarlem. Om de Haarlemmers te tonen hoe het wel moet is de Horizon Prijs Groningen in het leven geroepen. Het zal niemand verbazen dat deze prijs, vergezeld van een bedrag van *f*1.000,- naar Ong gaat. Wat de stripmaakster er zelf allemaal van vindt, meldt de brief niet JN

De feestelijkheden rond het honderdste nummer van *ZozoLala* omvatte onder meer de verkoop van een aantal reeds lang **uitverkochte nummers**. Het betrof restanten van leveringen aan de stripwinkels en de verkoop bleek een groot succes. Binnen een uur waren de schaarse nummers weg, tot ongenoegen van de misgrijpende liefhebbers die meende zich nog een keer in bed om te kunnen draaien alvorens af te reizen naar Haarlem.
Speciaal voor hen, gaan we tijdens de stripdagen van Breda op herhaling en zullen daar de volgende nummers aanbieden: **7x nr. 40, 59x nr. 41, 19x nr. 43, 6x nr. 46, 16x nr. 47, 5x nr. 48, 4x nr. 49, 1x nr. 52, 1x nr. 59, 1x nr. 60, 7x nr. 65, 23x nr. 70, 2x nr. 84.**

Familie Fortuin in De Volkskrant

Peter de Wit liet afgelopen zomer zijn twee bekenste strips even in elkaar overlopen. Vanaf 21 juli werd de dagbladstrip **Sigmund** enkele afleveringen gedomineerd door een gastoptreden van *De familie Fortuin*. Daar bleek zelfs de vaste psychiater van de Volkskrant niet tegen opgewassen. PvG

Visionair is een kwartaalblad voor science fiction en fantasy. Zoals bij wel meer van dit soort bladen, is er echter ook plaats ingeruimd voor strips en cartoons. In het septembernummer van het blad staan bijdragen van o.a. Mark Horemans en Jan 'Acacialaan' Grouwstra. De redaktie van *Visionair* is nog naarstig op zoek naar meer striptalent. JN

De redactieleden waren helemaal voorbereid op een lange nacht. Kratten bier en zakken chips waren ingeslagen om het moreel en de conditie op peil te houden. Iedereen was gereed om de postzakken vol oplossingen en reacties op onze **jubileum-strippuzzel** te verwerken. Helaas, de stroom was na twee(!) brieven alweer opgedroogd. Luie donders! Dit is de laatste keer dat we met roodomrande oogjes tot diep in de nacht moeizaam een strippuzzel samenstellen.
Enkel Peter Verbeeck uit Mol en Ron van Loon uit Rotterdam hebben de moed weten op te brengen een oplossing in te sturen. Daarmee vallen die dekselse kerels natuurlijk gelijk in de prijzen. Met het formidabele aantal van dertien goede oplossingen mag Ron van Loon zich stripkenner van het jaar en winnaar van het hele beschikbare boekenfonds van stichting Zet.El noemen. Met zes juiste antwoorden is Peter Verbeeck goede tweede Zijn abonnement wordt met twee jaar verlengd met ingang van het laatst betaalde nummer. Bovendien mag hij het door hem begeerde *Lichtspel* tegemoet zien.

Voor wie niets heeft ingestuurd en nu zich knarsetandend zit te verbijten - één goed antwoord had al een prijs opgeleverd - hebben we nog wat zout om in de wonde te wrijven. De goede oplossing van de **jubileum strippuzzel** luidt als volgt:
1.*Fax from Sarajewo* (Joe Kubert), 2.*Out from Boneville* (Jeff Smith), 3.*De droom van de walvis* (Frank), 4.*Het nest van de Marsipulami's* (André Franquin), 5.*Cedrus* (Matton & Verhaeghe), 6.*Streng verboden te lezen* (Jan Steeman), 7.*My most secret desire* (Julie Doucet), 8.*Het spiegelbeeld* (Marc-Renier), 9.*Allemaal monsters* (Jacques Tardi), 10.*Sombere dagen* (Bernard Hislaire), 11.*Grisnoir* (Michel Plessix), 12.*Het virus van de macht* (Béhé), 13.*Stripped* (Peter Kuper), 14.*De dromer* (Will Eisner), 15.*De rechter van de hele aarde* (Dave Gibbons), 16.*Peep show* (Joe Matt), 17.*Tien dolle jaren* (Malès & Corteggiani), 18.*Pin up 4* (Philippe Berthet), 19. Bijdrage van François Schuiten aan *Vaarwel Hergé*, 20.*Underwater* (Chester Brown), 21 *Berlin 2* (Jason Lutes).

Het nieuwe nummer van **Zone 5300** moet tegelijkertijd met het verschijnen van deze *ZozoLala* in de winkels liggen. De plannen van de *Zone*-redactie doen watertanden. Hoogtepunt van het nummer belooft het samenwerkingsproject tussen Bart Schoofs en Barbara Stok te worden, toepasselijk getiteld *Bartberaal*. Ook lekker lijkt de strip *Bloedrivier* van de Zuid-Afrikaan Conrad Botes. Onder het mom 'als de lezers Haagse Harry kunnen lezen, dan lukt dat ook met het Zuid-Afrikaans', heeft de redactie besloten het verhaal niet in het Nederlands te vertalen. Verder is de nieuwe *Zone* gelardeerd met smakelijke hapjes van Gerrie Hondius, Erik Kriek (zie elders in dit nummer), Maaike Hartjes (die Godzilla in haar dagboekje onder handen neemt), de Joegoslaaf Wostok en de Fransman Mathias Lehman. Eet smakelijk. HvS

Het oude Egypte is voor talloze strips een inspiratiebron geweest. In enkele Franse musea is daar een reizende tentoonstelling aan gewijd, waarin wordt ingegaan op de wijzen waarop het Egypte van de farao's in stripverhalen is afgebeeld. De lezenswaardige tentoonstellingscatalogus, met de voor de hand liggende titel **L'Egypte dans la bande dessinée** (ISBN 2-86632-474- 9), is ook via de boekhandel leverbaar. Het boek gaat niet alleen in op de al dan niet correcte weergave van het oude Egypte, maar maakt ook duidelijk welke grafische bronnen striptekenaars hebben gebruikt als documentatiemateriaal voor hun verhalen en soms zelfs rechtstreeks hebben overgenomen. De catalogus is uitgevoerd in vierkeleurendruk en kost BF 750/FF 110. PvG

(Advertentie)

zone 5300
IK ZOEK EEN BLAD MET STRIPS, EEN BLAD MET CULTUUR EN EEN BLAD MET CURIOSA
DAN HEB IK GOED NIEUWS VOOR U....
Zone 5300, tijdschrift voor Strips, Cultuur & Curiosa, is elke twee maanden voor f5,95 te koop in boekhandel, kiosk en stripwinkel en op de grotere NS-stations. Een jaarabonnement (6 nrs.) kost f30,-
E-mail: zone5300@wxs.nl

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

- Te verschijnen in oktober -

- Arboris -

Durango 3: Valstrik voor een killer (Swolfs) 11,95/240; sk. *Herdruk.*

- Big Balloon -

De wondersloffen van Sjakie 28: Voetbalkoorts (Gillat/Western/Baker) 8,95/180; sk.
Looney Tunes 13: Tweety (Diversen) 8,95/180; sk.

- Casterman -

De bodem van de wereld 3: Basiel M (Corbeyran/Falque) 13,50/250; sk.
De duistere steden 3: De toren (Schuiten/Peeters) 27,50/510; sk. *Eindelijk een herdruk. Nu de rest nog.*
Lucky Luke: O.K. corral (Morris/Fauche/Adam) 9,50/175; sk. *Hopelijk raakt de lonesome cowboy bij zijn nieuwe uitgever niet verder 'away from home'.*
Ventiaanse suites 3: Verbanning (Warnauts & Raives) 18,50/345; sk.

- Dargaud -

Aasgieren 1 (Marine/Dufaux) 22,95; hk. *Nieuwe reeks van de tekenaar van* De ster van de woestijn.
Aldebaran 5: Het wezen (Leo) 10,95; sk.
Alex 21: De barbaren (Morales/Martin) 10,95; sk.
De klaagzang der dorre gewesten 4: Kyle van Klanach (Rosinski/Dufaux) 185,00; luxe.
Op zoek naar de tijdvogel 5: Vriend Javin (Lidwine/Loisel/Le Tendre) 13,95; sk.

- De Boemerang -

Champions 2 (Onbekend) 9,95; sk.
Rooie oortjes 16 (Onbekend) 9,95; sk.

- De Harmonie -

Bert en Bobje in de problemen (Kamagurka) 19,95; sk. *Verschijnt in België bij Standaard.*
Cowboy Henk en de glibberige gynaecoloog (Kamagurka/ Herr Seele) 14,95; sk. *Verschijnt in België bij Standaard.*

- Divo -

Claire 12 (Wiroja's) 6,95; sk en 17,50; hk.

- Dupuis -

Aria 13: De stem van de profeet (Weyland) 9,75/180; sk. *Herdruk.*
Azrayen 1 (Lax/Giroud) 26,00/480; hk.
De baby-sitters 2: Slaap, kindje, slaap (Valda/ Godard) 9,75/180; sk. *De auteurs slagen voortreffelijk in hun doelstelling.*
De weg naar Selma (Berthet/Tome) 26,00/480; hk. *Herdruk in nieuwe lay out.*
Hoeraland 2 (Tronchet) 26,00/280; hk.
Jeremiah 21: Neef Lindford (Hermann) 9,75/180; sk en 18,00/330; hk.
Jerome K. Jerome Bloks 13: Het pact (Dodier) 9,75/180; sk.
Kid Paddle 4: Full metal pet (Midam) 8,95/165; sk. *Inderdaad pet.*
Papyrus 21: De talisman uit de grote piramide (De Gieter) 8,95/165; sk.
Robbedoes verzamelalbum 232 (Diversen) 19,50/360; hk.

- Éditions Albert René -

Johan Pikbroek 1 (Uderzo/Goscinny) 9,95; sk.
Johan Pikbroek 2 (Uderzo/Goscinny) 9,95; sk. *Oud werk van de makers van Asterix.*

- Geïllustreerde Pers -

Donald Duck dubbelpocket 6 (Diversen) 12,95/ 220; sk.
Donald Duck pocket 56: Donald Duck als kerstgeschenk (Diversen) 7,95/160; sk.
Noortje 10: Noortje blundert voort (Steeman/ Klein) 8,95/160; sk.

- Glénat -

De dwaas van de koning 6 (Goepfert/Cothias) 21,95; hk.
De meesters van de gerst 7: Frank, 1997 (Vallès/ Van Hamme) 25,95; hk. *Slot.*
De pioniers van de nieuwe wereld 11 (Ersel/ Charles) 21,95; sk.
IJzermasker 5 (Marc-Renier/Cothias) 21,95; hk.

- Le Lombard -

Bob Morane 33: De wraak van de gele schaduw (Coria/Vernes) 10,95; sk.
De smurfen 20: De wilde smurf (Maury/ Parthoens/Culliford) 9,50; sk.
Hans 10: Het regenbooggevaar (Kas/Duchâteau) 10,95; sk.
Rubine 6: America (Walthéry/Mythic) 10,95; sk.

- Nouga -

Flikkerzicht 4: Max & Karel (Bouden) 11,50; sk.

- Oog & Blik -

Rampokan 1 (Van Dongen) 35,00; hk.

- Panda -

Eric de Noorman, Volledige werken 11 (Kresse) 110,00/2200; hk. *Bevat de verhalen V31, V32 en V33.*
Eric de Noorman, Volledige werken 19 (Kresse) 110,00/2200; hk. *Bevat de verhalen V61, V62 en V63.*
Heer Bommel, Volledige werken 35 (Toonder) 120,00; hk. *Bevat de verhalen BV159, BV160 en BV161.*
Modesty Blaise 8 (Romero/O'Donell) 99,00; hk. *Bevat de verhalen V29 t/m V32.*

- SAF -

Comanche 11: De gevangene (Hermann/Greg) 12,50; sk. *Bundeling van de korte verhalen uit Pep Parade en Kuifje Special.*

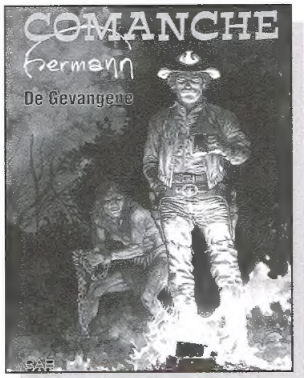

- Sherpa -

Arq 2 (Andreas) 29,95; hk.
Maaikes dagboekje (Hartjes) 14,95/280; sk.
Troebele begeerten (Loisel) 50,00/930; hk. *De tekenaar van* De tijdvogel *leeft zich in dit prentenboek helemaal uit. Humoristische porno.*

- Standaard -

Bakelandt 75: Bloedwraak (Leemans) 8,95/160; sk.
Baxter 3: UFO (Ravijts/D'hondt) 8,95/160; sk.
Biebelcollectie 5 (Legendre) 21,95; sk.
FC De Kampioenen 5 (Leemans) 8,95/160; sk.
Kiekeboe 78: Havana Gilla (Merho) 8,50/160; sk en 175,00; luxe.
Nero 144: Palermo (Sleen) 8,95/160; sk.
Nero Klassiek 7 (Sleen) 11,50/195; sk.
Nero Klassiek 8 (Sleen) 11,50/195; sk.
Suske en Wiske 258: De gevederde slang

(Diversen) 7,50/140; sk.
Rode ridder 169: Maangodin (Diversen) 6,95/120; sk.
Urbanus 72: Vers gebakken poets (Linthout/ Urbanus) 7,95/140; sk.

- Talent -

Bloed en stilte 11: Het vel van Cain (Barison/ Cortegiani) 14,50; sk en 27,50; hk.
De vliegende tijgers 4 (Molinari) 14,50; sk.
De zang van de vampier 2 (Corbeyran/ Guernieau) 14,50; sk en 27,50; hk.
DOCK 21 - 4: De Buick (Mourier/Rodolphe) 14,50; sk.
Eden 3: De architecten (Fino) 14,50; sk.
Excalibur 1: Merlijn (Hubsch/Arleston) 14,50; sk en 27,50; hk.
Geheim M 1 (Servain/Gibelin) 14,50; sk en 27,50; hk. *Sciene fiction-verhaal door de tekenaar van* Het geheim van Warren *en de scenarist van* De lichten van de Amalou.
Het derde testament 2: Mattheüs, of het gezicht van de engel (Alice/Dorison) 14,50; sk; 27,50; hk en 115,00; luxe.
Hong Kong triad 2 (Parnotte) 14,50; sk en 27,50; hk.
Kookaburra 3: Het project Equinox (Crisse) 14,50; sk; 27,50; hk en 115,00; luxe.
Kookaburra Integraal (Crisse) 115,00; hk.
Lanfeust van Troy 1: Het ivoor van Magohamoth (Tarquin/Arleston) 27,50; hk. *De eerder bij Arboris verschenen delen worden door Talent herdrukt in de Collectie 500, met nieuwe vertaling en nieuwe covers.*
Lanfeust van Troy 6: Keizerin Cixi (Tarquin/ Arleston) 14,50;sk en 27,50; hk.
Lanfeust van Troy: Kaartenplan (Tarquin/ Arleston) 50,00; hk en 115,00; luxe. *Uitvouwbare kaarten van de wereld van Troye.*
Marlyssa 1: Het masker (Gaudin-Danard) 14,50; sk; 27,50; hk en 115,00 luxe.
Nash 3: Ten oosten van Eden (Damour/Pecau) 14,50; sk en 27,50; hk.
Quetzaqoatl: De nachtmerries van Montecuzuma (Mitton) 14,50; sk en 27,50; hk.
Ridder Walder 2: Voor de poorten van de hel (Rahir) 14,50; sk en 27,50; hk.
Roodhaar 2 (Aouamri) 14,50; sk.
Sha 3 (Ledroit/Mills) 14,50; sk; 27,50; hk en 115,00; luxe.
Silo 1 (Ledroit) 14,50; sk en 27,50; hk.
Travis 2 (Quet) 14,50; sk en 27,50; hk.
Universal war one 1: Genesis (Bajram) 14,50 en 27,50; hk.
Vae victis 1: Amber; het banket van Crassus (Mitton/Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 2: Cloduar, de legionair (Mitton/ Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 3: Garak, de dief (Mitton/Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 4: Matton, de bliksem-tovenaar (Mitton/ Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 5: Didius, de terugkeer van de verrader (Mitton/Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 6: Boadicae, de woeste krijgsvrouw (Mitton/Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 7: York, de acrobaat (Mitton/Rocca) 27,50; hk.
Vae victis 8: Sligo, de wrede (Mitton/Rocca) 27,50; hk. *De hele serie nu ook in harde kaft.*
Vae victis 9: Caius Julius Caesar, de veroveraar (Mitton/Rocca) 14,50; sk en 27,50; hk.
Wanted 4: Goud en scalpen (Girod/Rocca) 14,50; sk.

- VNU -

Willems wereld 2 (Oosterwijk) 8,95; sk.

- Wiggers -

Jan Jans en de kinderen 25 (Kruis) 9,95; sk.
Vijftien & een half 8 (Kruis) 9,95; sk.

-Te verschijnen in november -

- Arboris -

Elfquest 46: De splitsing (Pini/McKinney/ Taillefer) 10,95/220; sk.
Elfquest de verborgen jaren 9: Het sneeuwbeest (Pini/Mangels/Blevins) 10,95/220; sk.
Slaine 13: De strijd om de graal (Tappin/Mills) 13,95/280; sk.

- Big Balloon -

Casper en Hobbes: De wraak van de oppas (Watterson) 14,95/280; sk. *Klinkt toch heel anders dan 'The revenge of the baby-sat'.*
Dilbert 3: Een doorsnee dag op kantoor (Adams) 14,95/280; sk.
Jaap! 1 (De Jager) 14,95/280; sk. *Herdruk van 'Liefde en geluk' onder een nieuwe serienaam.*
Looney Tunes Kerststrip (Diversen) 8,95/180; sk.
Sjors & Sjimmie 41: Buzzer (Diversen) 8,95/ 180; sk.
Storm / Kronieken van de tussentijd 3: De sterrenvreter (Matena/Lodewijk) 12,95/240; sk en 35,00/645; hk. *Waarin tekenaar John Kelly plotseling weer gewoon Dick Matena heet.*
Victor Vallei 1: Zwendel in Indo-China (Stanislas/Rullier) 12,95/240; sk. *Klinkt als de titel van een belegen vijftiger jaren-strip.*

- Casterman -

Isabelle Avondrood 9: Het geheim der diepten (Tardi) 16,95/315; hk.
Kobe de Koe 7: De zure smaak van de wraak (De Moor/Desberg) 9,95/195; sk en 39,90; hk.
Tristan 1: Het goud van de dood (Pleyers/Martin) 9,50/175; sk.
Tristan 2: Jeanne d'arc (Pleyers/Martin) 9,50/ 175; sk. *Herdrukken van de eerste twee delen van de reeks, die bij Le lombard zijn verschenen.*

- Dargaud -

De jonge jaren van Blueberry 10: De Pinkerton-oplossing (Blanc-Dumont/Cortegianni) 10,95; sk.
De klaagzang der dorre gewesten 4: Kyle van Klanach (Rosinski/Dufaux) 13,95; sk.
Olivier Blunder 40 (Widenlichter/Godard) 10,95; sk.

- De Harmonie -

Deadlines (Willem) 55,00; hk.
Encres & huiles (Barbier) 55,00; hk.
Fokke en Sukke zien het echt niet (Reid, Geleijnse & Van Tol) 17,95; sk.
Sigmund 5: Vijfde sessie (De Wit) 14,95; sk.

- Dupuis -

Aria 12: Ianesch-Handra (Weyland) 9,75/180; sk. *Herdruk.*
De blauwbloezen 41: De Blauwen nemen de benen (Lambil/Cauvin) 8,95/165; sk.
Fanchon (Servais) 26,00/480; hk.
G. Raf Zerk 16: Goed koud (Hardy/Cauvin) 8,95/165; sk.
Michel Vaillant 61: Spanning in Bercy (Graton) 8,95/175; sk.
Natasja 18: Natasja en de dinosauriërs (Walthéry/Wasterlain) 8,95/165; sk.
Rattekopje 6: In alle onschuld (Mitteï) 8,95/165; sk.
Vrouwen in 't wit 18: Operatie NONsens (Bercovici/Cauvin) 8,95/165; sk.

- Glénat -

Farao 8 (Hulet/Duchateau) 9,95; sk.
Fox 7 (Charles/Dufaux) 29,95; hk.

- Le Lombard -

Adler 8: De verdoemden (Sterne) 10,95; sk.
Bernard Prince 2: Storm over Coronado (Hermann/Greg) 10,95; sk. *Herdruk.*
De kronieken van Panchrysia 4: De koorts (Ferry) 11,25; sk.

- Miklo -

Biggies 12: Roland Garros (Uderzo/Lefèvre-Garros) 10,95; sk.

- Standaard -

Kiekeboe 79: Kunst- en vliegwerk (Merho) 8,50/160; sk.
Rode ridder 170: De woudgeest (Diversen) 6,95/120; sk.
Urbanus 73: Humorosaurus Rex (Linthout/ Urbanus) 7,95/140; sk.

- Sherpa -

Luik' Sartori 1 (Pinelli) 19,95; sk.

- niet aangekondigd; toch verschenen -

Commissaris Martens (Geerts) Arcadia; 395; sk en 1595; luxe in doos.
De slaap van het monster (Bilal) Oog & Blik; 225,00; hk. *Luxe.*
Dogbert's helpdesk voor idioten (Adams) Big Balloon; 14,95/280; sk.
Lea (Baily/Fraipont) Enigma; sk.
Odds and ends (Crumb) Oog & Blik; 45,00; hk. *Schetsboek.*

Portal Demo booster, Dé manier om kennis te maken met MAGIC The Gathering

Gratis verkrijgbaar

in alle spellenwinkels en stripwinkels . . .

Eenvoudig te leren met Nederlandse handleiding!

PS GAMES

Wizards of the Coast, **Magic: The Gathering** and *Portal Second Age* are trademarks of Wizards of the Coast, Inc. ©1998 Wizards of the Coast, Inc. All rights reserved.

Wizards OF THE COAST®